

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาละครโทรทัศน์จำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ ตะวันขอแสง สวรรค์สร้าง ไทร โศก และกุหลาบไร้หนาม ซึ่งมีเนื้อหาของละครโทรทัศน์เหล่านี้มีแนวเรื่องที่กล่าวถึงวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ปัญหาครอบครัวที่มีปัจจัยจากคนในครอบครัว จากสังคมภายนอกตามสภาพโครงสร้างและบรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งมีผลถึงความมั่นคงของชีวิตครอบครัวด้วย และจากการวิเคราะห์ผู้รับสารจำนวน 6 รูปแบบครอบครัวที่มีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับครอบครัวของตนเอง

เมื่อผู้รับสารได้รับชมละครโทรทัศน์ซึ่งมีการนำเสนอเนื้อหาด้านครอบครัว ทั้งในด้านดีมีความสุข มีความอบอุ่น และในด้านที่เกิดปัญหาพร้อมทั้งสอดแทรกวิธีการแก้ปัญหา ก็จะมีการนำมาเชื่อมโยงกับประสบการณ์ในชีวิตจริงของตนเองว่า มีความคล้ายคลึงกับชีวิตของตนเองหรือไม่อย่างไรบ้าง หรืออาจจะไม่มีการนำมาเชื่อมโยงกับตนเองก็ได้ และละครโทรทัศน์ได้ทำหน้าที่อะไรที่เกิดผลต่อกลุ่มผู้ชมในแต่ละครอบครัว ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อมจากเนื้อหาที่ละครโทรทัศน์นำเสนอในบางกรณีที่ประสบการณ์ในชีวิตครอบครัวไม่เคยประสบมาก่อน รวมถึงลักษณะของครอบครัวตามบรรทัดฐานของสังคมหรือครอบครัวที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางสังคม โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

1. เพื่อวิเคราะห์การสะท้อนและการประกอบสร้างภาพตัวแทนความเป็นจริงทางสังคมว่าด้วยภาพครอบครัวในละครโทรทัศน์
2. เพื่อศึกษาการรับรู้และการถอดรหัสความหมายครอบครัวของผู้ชมจากการสะท้อนและการประกอบสร้างภาพตัวแทนครอบครัวในละครโทรทัศน์

6.1 สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนละครโทรทัศน์ จำนวนรวม 4 เรื่อง คือ เรื่อง ตะวันขอแสง สวรรค์สร้าง ไทร โศก และกุหลาบไร้หนาม และกลุ่มตัวอย่างผู้รับชมละครโทรทัศน์ต่างรูปแบบครอบครัวในบทที่ 4 และบทที่ 5 ตามลำดับ ซึ่งทั้งสองบทดังกล่าวมีความเกี่ยวเนื่องต่อ

กันในฐานะสาร (message) หรือละครโทรทัศน์ที่เข้ารหัสความหมายของครอบครัว และผู้รับสาร (audience) ที่ถอดรหัสความหมายของครอบครัว ทั้งสองส่วนมีความสัมพันธ์กันในมิติที่ศึกษา คือ รูปแบบครอบครัว สภาพครอบครัว ค่านิยมของครอบครัว และหน้าที่ของครอบครัว สรุปได้ดังต่อไปนี้

6.1.1 ภาพครอบครัวที่สะท้อนและการประกอบสร้างความเป็นจริงในละครโทรทัศน์

ละครโทรทัศน์ได้เข้ารหัสความหมายที่สะท้อนและประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคมเกี่ยวกับครอบครัว ดังต่อไปนี้

1) การสะท้อนภาพครอบครัวในละครโทรทัศน์

ละครโทรทัศน์ได้นำเสนอความเป็นจริงของชีวิตครอบครัวในขอบเขตที่กว้างจากหลายมิติที่ทำการศึกษาดังนี้

(1) รูปแบบครอบครัว ละครโทรทัศน์ได้สะท้อนถึงครอบครัวที่มีหลากหลายรูปแบบซึ่งปรากฏอยู่จริงในสังคม ทั้งครอบครัวที่สมบูรณ์และครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์จากการที่สามีหรือภรรยาเสียชีวิต พ่อแม่พำนักอยู่ไกล (ต่างประเทศ) หรือเสียชีวิต

(2) สภาพครอบครัว ได้แก่ สภาพเศรษฐกิจมีการสะท้อนลักษณะฐานะความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน คือ ร่ำรวย ปานกลาง และยากจน ซึ่งมีการดำเนินชีวิตแบบเพียงพอหรือไม่เพียงพอหรือแบบพอเพียง และสภาพครอบครัวมีทั้งความอบอุ่นและไม่อบอุ่น ซึ่งอบอุ่นมากขึ้นอยู่กับการใช้ภาษาที่ทำการสื่อสารในครอบครัว ด้วยการสื่อเชิงบวกที่ใช้คำพูดและการสื่อโดยไม่ใช้คำพูดหรือการแสดงออกทางกิริยาท่าทาง/พฤติกรรม มีความใกล้ชิด ไม่มีการปฏิสัมพันธ์โดยการสัมผัส เป็นต้น รวมทั้งการให้เวลาที่เพียงพอแก่สมาชิกครอบครัว และการมีพฤติกรรมที่เป็นแบบอย่างที่ดีตามบรรทัดฐานของสังคม

(3) ค่านิยมครอบครัว ละครโทรทัศน์สะท้อนถึงลักษณะค่านิยมของกลุ่มสมาชิกในครอบครัวที่มีความสัมพันธ์กัน ที่มีลักษณะค่านิยมที่เป็น/ไม่เป็นตามบรรทัดฐานของสังคมจากความประพฤติ การปฏิบัติตามค่านิยมของครอบครัว ด้วยการเปรียบเทียบการกระทำตามลักษณะของค่านิยมที่ดีและค่านิยมที่ไม่ดี ซึ่งผลให้ครอบครัวมีความสุขหรือแตกแยก

(4) หน้าที่ของครอบครัว การทำหน้าที่ในด้านต่าง ๆ ตามบทบาทของสมาชิกในครอบครัวใน 2 ด้าน คือ ด้านที่กระทำตามบทบาทหน้าที่ตามบรรทัดฐานของสังคม และด้านที่ไม่กระทำบทบาทหน้าที่ตามบรรทัดฐานของสังคมหรือการกระทำที่เบี่ยงเบน

2) การประกอบสร้างภาพครอบครัวในละครโทรทัศน์ ละครโทรทัศน์ได้นำเสนอหลายมิติที่เป็นภาพตัวแทนครอบครัว ในการสร้างความหมายของครอบครัวให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ของสังคมเท่านั้นที่ได้รับการยกย่องว่าควรจะมีลักษณะเช่นนั้น ซึ่งจากการวิจัยมีอุดมการณ์และบรรทัด

ฐานทางสังคมหลายประการ ได้แก่ อุดมการณ์แบบทุนนิยม อุดมการณ์การใช้อำนาจ (ความรุนแรง) อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ในครอบครัว คุณธรรมด้านความกตัญญู ภาษาและการสื่อสารในครอบครัว และบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว ดังนี้

(1) รูปแบบครอบครัว ครอบครัวที่สมบูรณ์เป็นครอบครัวในอุดมคติ (พ่อ แม่ ลูก) เป็นลักษณะครอบครัวตามแบบอย่างในอุดมคติที่สังคมต้องการ ส่วนครอบครัวไม่สมบูรณ์เป็นครอบครัวรูปแบบใหม่ที่มีองค์ประกอบไม่เป็นตามแบบครอบครัวในอุดมคติ (พ่อ แม่ ลูก) จากการที่สามีหรือภรรยาเสียชีวิตมากกว่าการหย่าร้าง และมีลักษณะการดำเนินชีวิตที่ไม่มีความสุขอย่างครอบครัวที่สมบูรณ์

(2) สภาพครอบครัว ในด้านสภาพทางเศรษฐกิจและสภาพความสัมพันธ์ของละครโทรทัศน์เป็นการประกอบสร้างลักษณะอุดมการณ์แบบทุนนิยมที่เน้นวัตถุ เช่น บ้านเรือน หรือเงินทองที่ใช้ในด้านความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตของครอบครัวที่สุขสบายแบบทันสมัยและฟุ่มเฟือย ที่ต้องทำให้สังคมไทยที่เคยอยู่กันแบบสันโดษเรียบง่าย และเคยมีความสุขร่มเย็นแบบง่าย ๆ ต้องถูกระแซงของระบบทุนนิยม บริโคนิยมโหมกระหน่ำให้กลายเป็นสังคมที่มีแต่ความโลภ ความเห็นแก่ตัว ทำให้เกิดค่านิยมใหม่ที่ลอกเลียนแบบสังคมนักธุรกิจที่เป็นคนร่ำรวย คือมีความรู้สึกต้องการให้ความเป็นอยู่ของตนเองสูงขึ้นจนเกินตัว โดยไม่คำนึงถึงความสามารถในการหารายได้ที่มีขอบเขตจำกัด อันนำไปสู่ภาวะหนี้สินล้นตัว ขยายความต้องการในการบริโภคสินค้า และอาจเป็นผลให้แต่ละครอบครัวในสังคมต้องดิ้นรนเอาตัวรอด ไม่เอื้อเฟื้อต่อกันจากภาวะเศรษฐกิจทุนนิยมที่ดิ่งเหว ต้องแข่งขันตลอดเวลา และทำให้ความสัมพันธ์ ความอบอุ่น และความเป็นปึกแผ่นของสมาชิกในครอบครัว และสังคมเสื่อมลง จากการแยกตัวจากครอบครัวเพื่อไปประกอบอาชีพตามอุดมการณ์ที่แตกต่างกันทางความคิดของระบบทุนนิยมกับความพอเพียงแบบดั้งเดิม ส่งผลกระทบต่อทุกคนในครอบครัวและทำให้เกิดปัญหาในสังคมได้ง่าย

(3) ค่านิยมครอบครัว ละครโทรทัศน์ได้ประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคมเกี่ยวกับลักษณะค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความสัมพันธ์ของกลุ่มสมาชิกในครอบครัว ด้วยการใช้อำนาจในครอบครัวเพื่อเปรียบเทียบและตอกย้ำค่านิยมที่ดีตามบรรทัดฐานทางสังคมของกลุ่มครอบครัว ดังนี้

การใช้อำนาจในกลุ่มสามี-ภรรยา ส่วนมากสามีเป็นผู้กระทำความรุนแรงต่อภรรยาทางกาย วาจา และจิตใจ ความรุนแรงทางร่างกาย คือ การตบตี ทางวาจา คือ การด่าทอ กล่าวร้าย คู่มั่น เหยียดหยาม และทางจิตใจ คือ การบีบบังคับ ข่มเหง ข่มขู่ ที่สำคัญคืออุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ในครอบครัว เช่น การหาภรรยาใหม่ การตัดสินใจในเรื่องสำคัญของครอบครัว เป็นต้น ซึ่งภรรยาบางคนได้แต่กล้ำกลืนอดทนด้วยความรัก แต่ภรรยาบางคนไม่สามารถอดทนได้และตอบโต้รุนแรง

กลับไป เช่น การใช้มีดแทงหรือใช้ยาพิษ จนสามถึงแก่ความตายหรือเป็นอัมพาตทั้งตัว การใช้ความรุนแรงต่อกันทำให้ครอบครัวแตกแยก

การใช้อำนาจในกลุ่มพ่อแม่/ผู้ใหญ่-ลูก/เด็ก จากการที่พ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่มีการใช้ความรุนแรงทั้งทางกาย วาจา และจิตใจที่ขาดความเมตตากรุณาแก่เด็ก ส่วนใหญ่เป็นเด็กที่ผู้ใหญ่ต้องจำใจอุปการะเลี้ยงดู โดยดูแลเลี้ยงดูเด็กแบบไม่สนใจนัก หรือใช้ความรุนแรงอย่างมากต่อเด็ก และส่งผลการใช้อำนาจที่รุนแรงไปยังบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่ถูกใช้ความรุนแรงอีกด้วย ส่วนเด็กจะเน้นในเรื่องความกตัญญูจะทำให้บุคคลนั้นประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ได้รับการยกย่องจากสังคมดังกล่าวที่ว่า “ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี”

การใช้อำนาจในกลุ่มพี่-น้อง มีการกระทำที่รุนแรงต่อกันมากจนถึงแก่ชีวิต จากการแก่งแย่งในเรื่องของความรัก ความอิจฉาริษยา ชิงดีชิงเด่น และทรัพย์สินสมบัติ แต่สุดท้ายพี่และน้องได้เห็นผลเสียของการทำร้ายกันและกลับมาให้อภัยกันเพื่อดำรงความเป็นครอบครัวต่อไปดังกล่าวที่ว่า “เลือดข้นกว่าน้ำ”

(4) หน้าที่ของครอบครัว การทำหน้าที่ของพ่อแม่ หรือญาติผู้ใหญ่ที่มีการยุยงให้ลูกหลานกระทำผิดและไม่เหลียวแลเมื่อลูกหลานทุกข์ร้อนจากผลของการยุยงส่งเสริมนั้น การกระทำหน้าที่ที่ใช้อำนาจรุนแรงกับสมาชิกในครอบครัวที่ไม่ใช่ลูกหลานตามสายโลหิต การอบรมเลี้ยงดูแบบปกป้องหรือปล่อยปละละเลยและตามใจลูกหลานจนส่งผลเสียต่อการดำเนินชีวิต และความกตัญญูที่มีมากเกินไปจนส่งผลเสียต่อตนเองและบุคคลอื่นรอบข้าง ซึ่งความกตัญญูนั้นเองที่ช่วยให้ผู้ที่กตัญญูประสบความสำเร็จในชีวิตครอบครัวตามบรรทัดฐานทางสังคม

6.1.2 ภาพครอบครัวที่สะท้อนและการประกอบสร้างความเป็นจริงของผู้ชมละครโทรทัศน์

ผู้ชมละครโทรทัศน์ได้ถอดรหัสความหมายแบบสอดคล้องในการสะท้อนความเป็นจริงและถอดรหัสความหมายแบบต่อรองหรือขัดแย้งจากการประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคมเกี่ยวกับครอบครัวในละครโทรทัศน์ ดังต่อไปนี้

1) การสะท้อนภาพครอบครัวในละครโทรทัศน์ ผู้ชมละครโทรทัศน์ได้เชื่อมโยงประสบการณ์ชีวิตครอบครัวกับภาพครอบครัวในละครโทรทัศน์จากหลายมิติ ได้แก่

(1) รูปแบบครอบครัว ครอบครัวมีรูปแบบที่แตกต่างหลากหลายในละครโทรทัศน์ เป็นลักษณะของครอบครัวที่มีอยู่จริง และมีรูปแบบครอบครัวที่แตกต่างกันตามบริบทของสถานที่และความจำเป็น ซึ่งมีครอบครัวที่สมบูรณ์เป็นครอบครัวในอุดมคติ และครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์มักเกิดจากการหย่าร้าง

(2) สภาพครอบครัว จากสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในละครโทรทัศน์ที่มักเน้นฐานะของคนรวย จากลักษณะความเป็นอยู่ในบ้านเรือนและการดำเนินชีวิตในสังคม พ่อและญาติผู้ใหญ่ยังมีอำนาจมากที่สุดในครอบครัว ส่วนปัญหาในครอบครัว คือ เรื่องการเงินที่ไม่เพียงพอระหว่างสมาชิกในครอบครัวมีเวลาให้กันน้อย การอบรมเลี้ยงดูที่ต้องอาศัยพี่เลี้ยง ใช้เงินเลี้ยงลูก ลูกเอาแต่ใจตัวเองจากการถูกตามใจ เมื่อไม่ได้ดังใจจะทำให้เด็กกลายเป็นก้าวร้าว โดยเฉพาะในครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ ดังนั้นจึงเป็นความจำเป็นของผู้ที่เป็นพ่อ แม่ หรือญาติผู้ใหญ่ต้องคอยให้การดูแล อบรมสั่งสอน ด้วยการพูดคุยด้วยการใช้เหตุผล และมีการแสดงความรักแก่ลูกด้วยการสัมผัส ส่วนใหญ่พ่อยังคงมีอำนาจที่สุดในครอบครัวเนื่องจากเป็นหลักในการหารายได้เลี้ยงดูครอบครัว อำนาจในการตัดสินใจจึงยังอยู่ที่พ่อ ถัดมาเป็นญาติผู้ใหญ่ซึ่งส่วนมากเป็นผู้หญิงด้วยเหตุผลเดียวกัน คือ ผู้นั้นเป็นหลักในการเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว แต่ในครอบครัวที่พ่อยังมีรายได้น้อย แม่ก็ทำงานหารายได้ด้วย โดยเฉพาะครอบครัวแม่เลี้ยงลูกตามลำพังที่แม่ต้องเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ต้องดูแลและเลี้ยงดูลูก ๆ ตามบทบาทที่พึงกระทำ

(3) ค่านิยมครอบครัว ค่านิยมที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในครอบครัว สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมครอบครัวไทยระหว่างพ่อ แม่ และญาติหรือผู้ใหญ่กับลูกหลานหรือเด็ก ที่สำคัญคือ การให้ความรักความเข้าใจ การอบรมเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่ พยายามมีเวลาให้ลูกหลาน ไม่ปล่อยปละละเลยให้อยู่แต่กับพี่เลี้ยง ไม่ตามใจลูกในการใช้จ่ายมากเกินไป ตามลักษณะการดำเนินชีวิตแบบทุนนิยมที่ลูกใช้แต่เงิน ขณะที่พ่อแม่หาแต่เงิน จึงควรสอนให้ลูกหลานสามารถจัดการงานต่าง ๆ ภายในบ้านและการเรียนหรือการทำงาน

(4) หน้าที่ของครอบครัว การทำหน้าที่ตามเกณฑ์ทางสังคมของครอบครัวที่มีลักษณะตามแนวทางของสังคมไทยใน 2 ลักษณะ คือ การทำหน้าที่ครอบครัวตามบรรทัดฐานของสังคมและการทำหน้าที่ครอบครัวไม่เป็นตามบรรทัดฐานของสังคมหรือมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนจากบรรทัดฐานที่สังคมกำหนด ได้แก่ หน้าที่ด้านการสร้างลักษณะทางสังคม หน้าที่ด้านความเป็นอยู่ที่ดี และหน้าที่ส่งเสริมด้านอารมณ์ ซึ่งครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์มักทำหน้าที่ของครอบครัวบกพร่องกว่าครอบครัวที่สมบูรณ์

2) การประกอบสร้างภาพครอบครัวในละครโทรทัศน์ ผู้ชมละครโทรทัศน์ได้เชื่อมโยงประสบการณ์ชีวิตครอบครัวกับภาพครอบครัวจากหลายมิติในละครโทรทัศน์ ได้แก่

(1) รูปแบบครอบครัว ครอบครัวที่สมบูรณ์เป็นครอบครัวอบอุ่นตามอุดมคติที่สังคมต้องการ การหย่าร้างหรือเลิกรากันทำให้กลายเป็นครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ และไม่เสมอไปที่การหย่าร้างหรือเลิกราดังเกิดปัญหาจากฝ่ายชายที่ไม่สนใจครอบครัว แต่ปัญหามาจากฝ่ายหญิงก็เป็นไปได้

(2) สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม มักเน้นให้เห็นถึงความแตกต่างทางระหว่างคนรวยกับคนจน แสดงถึงความร่ำรวยจากองค์ประกอบบ้านเรือนที่สวยงามใหญ่โต มีวัตถุใช้สอย/ตกแต่งที่สวยงาม และมีบริวาร ซึ่งมีองค์ประกอบครบถ้วนสมบูรณ์ในการดำเนินชีวิตตามระบบทุนนิยม แต่สภาพครอบครัวมีทั้งลักษณะที่อบอุ่นและร้อนเป็นไฟ จากการใช้อำนาจและความรุนแรงของคนในครอบครัว ส่วนหนึ่งมาจากการดำเนินชีวิตแบบทุนนิยมที่ต่างต้องแก่งแย่งให้ได้มากที่สุด ดีที่สุด และตนเองพอใจที่สุด ส่วนใหญ่พ่อยังคงมีอำนาจที่สุดในครอบครัวเนื่องจากเป็นหลักในการหารายได้เลี้ยงดูครอบครัวอำนาจในการตัดสินใจจึงยังอยู่ที่พ่อ ถัดมาเป็นญาติผู้ใหญ่ส่วนมากเป็นผู้หญิงด้วยเหตุผลเดียวกัน ขณะที่ละครโทรทัศน์ไม่ได้กล่าวถึงอาชีพการช่วยหารายได้ของแม่หรือภรรยาอย่างชัดเจน ซึ่งแสดงถึงโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่ชายยังคงเป็นใหญ่ในครอบครัว และการนับถือผู้อาวุโสที่เป็นญาติผู้ใหญ่ของครอบครัว

(3) ค่านิยมของครอบครัว ผู้ชมละครโทรทัศน์ได้ถอดรหัสความหมายว่าละครโทรทัศน์ได้สะท้อนให้เห็นว่า สมาชิกในครอบครัว “พ่อ” ยังถูกยึดถือเป็นเสาหลักของบ้าน อีกทั้งพ่อแม่หวังในตัวลูกชายมากกว่าลูกสาว ในการให้ลูกชายสืบสกุลและฝากผีฝากไข้ไว้กับลูกชาย เพราะเมื่อลูกสาวแต่งงานไปต้องดูแลสามีและครอบครัวสามี ซึ่งเป็นการประกอบสร้างตามอุดมการณ์ครอบครัวแห่งอำนาจชายเป็นใหญ่ แม้ว่าบางครอบครัวที่มีแต่ลูกสาวก็ยังคิดให้ลูกสาวสืบทอดตระกูลได้โดยเฉพาะตระกูลที่ใหญ่โตแบบจำเป็น นอกจากนี้การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวต้องใช้การสื่อสารหรือภาษาที่แฝงไปในคำพูดมากกว่าการสั่งสอนโดยตรงเพื่อไม่ให้เป็นการใช้การสื่อสารที่รุนแรงเกินไปอย่างในละครโทรทัศน์ ควรสร้างสรรค์การสื่อสารเชิงบวกแก่สมาชิกในครอบครัว

(4) หน้าที่ของครอบครัว การทำหน้าที่ของครอบครัว ผู้ใหญ่ในครอบครัว คือ พ่อ แม่ และญาติผู้ใหญ่ต้องสืบทอดการทำหน้าที่ทุกด้านให้แก่ลูกหลานให้มีการพัฒนาตนเองตามแนวทางที่สังคมยอมรับ ให้รู้จักการทำหน้าที่ตามบทบาทหรือสถานภาพของตนต่อครอบครัว พ่อแม่ต้องทำงานหนักเพื่อเลี้ยงดูครอบครัว ส่งลูกหลานเล่าเรียนจัดหาสิ่งที่ลูกหลานต้องการ เรียนสำเร็จมาทำงานเลี้ยงดูครอบครัวต่อไป รวมทั้งการทำกิจกรรมพักผ่อนยามว่างด้วยกันอย่างคนในเมือง คือ ชมภาพยนตร์ รับประทานอาหารนอกบ้าน ซื้ของตามห้างสรรพสินค้า ไปเที่ยวทะเล ต่างจังหวัด หรือไปเที่ยวต่างประเทศ กิจกรรมใหญ่เล็กหรือมากน้อยแล้วแต่ฐานะ แม้ว่าจะมีกิจกรรมอื่นที่สามารถทำร่วมกันในบ้านก็ตาม เช่น ช่วยทำงาน ร้องเล่นหรือทำอาหารรับประทานกันในบ้าน เป็นต้น ซึ่งเป็นไปตามวัฏจักรการดำรงชีวิตแบบระบบทุนนิยม นอกจากนี้การอบรมเลี้ยงดูเด็กต้องใช้การสื่อสารหรือภาษาที่แฝงไปในคำพูดด้วยการให้เหตุผล และการทำหน้าที่ในครอบครัวแต่ละด้านให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูกหลานซึ่งละครโทรทัศน์นำเสนอเรื่องเหล่านี้บ่อย

สำหรับหน้าที่ให้ความรักแก่สมาชิกครอบครัว สังคมไทยมักเป็น “แม่” ที่เป็นผู้คอยดูแลให้ความรักกับลูก ๆ เสมอ อาจจะเป็นเพราะแต่เดิมละคร โทรทัศน์นำเสนอให้ลูกผู้หญิงสนิทกับแม่มากกว่าพ่อและแสดงออกถึงความรักกับแม่มากกว่า แต่ปัจจุบันละคร โทรทัศน์ได้นำเสนอการ แสดงออกในเรื่องของความรักของทั้งพ่อและแม่กับลูกชายหรือลูกสาวที่มีลักษณะไม่แตกต่างกันนัก เช่นเดียวกับการทำหน้าที่ทางศาสนาส่วนมากแม่จะเป็นต้นแบบในการทำพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งละคร โทรทัศน์มักสอดแทรกคำสอนและพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ให้เห็นถึง “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว”

นอกจากนี้ในการใช้อำนาจจากการทำหน้าที่ของผู้ใหญ่ในครอบครัวมีทั้งการให้คุณ คือ การดูแล ช่วยเหลือ ปกป้องคุ้มครองด้วยความเมตตากรุณา แต่ในละครโทรทัศน์หลายเรื่องแสดงให้เห็นถึงการใช้อำนาจที่ให้โทษจากความรุนแรงในการทำหน้าที่ของครอบครัว คือ ถ้าเป็นลูกหลานแท้ ๆ จะรัก ตามใจจนเสียคน แต่ถ้าไม่ใช่ลูก/หลานแท้ ๆ จะไม่ค่อยสนใจ และบางครั้ง แสดงอำนาจโดยการใช้ความรุนแรงกับเด็กด้วย หรือการที่แม่สามีกับลูกสะใภ้มักมีปัญหาขัดแย้งกัน ถ้าอยู่ร่วมบ้านเดียวกัน เพราะมาจากสภาพครอบครัวที่ต่างกัน มีค่านิยม ความเชื่อ และทัศนคติที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะลูกสะใภ้ที่มีฐานะด้อยกว่าทางครอบครัวสามี ทำให้อำนาจการต่อรองมีน้อยกว่า และที่สำคัญคือควรเป็นลูกสะใภ้ที่สามารถทำหน้าที่ในบ้านเรือน ได้ครบถ้วนแม้ว่าจะต้องทำงานนอกบ้านก็ตาม หรือการที่ครอบครัวนั้นมีการแต่งงานใหม่ก็เป็นสภาวะการเกิดพ่อเลี้ยงหรือแม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยงก็มีสภาพความเสี่ยงในการใช้อำนาจที่รุนแรงต่อกัน จึงจำเป็นต้องมีการปรับตัว เข้าหากัน ฉะนั้นสิ่งที่กล่าวมานี้เป็นการแสดงถึงการใช้อำนาจตามบรรทัดฐานทางสังคมอย่างพอประมาณ ถ้าใช้อำนาจมากไปจะกลายเป็นการใช้อำนาจที่รุนแรง ละครโทรทัศน์จึงมักประกอบสร้างให้ครอบครัวที่สมบูรณ์ตามอุดมคติสามารถทำหน้าที่ครอบครัวได้ดีกว่าครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ ดังนั้นละครโทรทัศน์จึงได้นำเสนอการทำหน้าที่ของสมาชิกครอบครัวที่ดีและไม่ดีเพื่อตอกย้ำการยอมรับของสังคมในการทำหน้าที่ตามบทบาทของสมาชิกในครอบครัวตามบรรทัดฐานทางสังคมให้คงอยู่ตลอดไป แม้ว่าบริบทของสังคมจะมีหลายส่วนเปลี่ยนแปลงไปแล้วก็ตาม

6.2 การอภิปรายผล

จากผลการศึกษาการสะท้อนและการประกอบสร้างความจริงของการเข้ารหัส ความหมาย ภาพครอบครัวในละครโทรทัศน์และจากการถอดรหัสความหมายภาพครอบครัวของผู้ชมละครโทรทัศน์ ซึ่งนำมาอภิปรายผลจากบริบททางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และ

การสื่อสาร ใน 2 ประเด็นหลัก คือ 1) โครงสร้างของครอบครัว ได้แก่ รูปแบบครอบครัว สภาพครอบครัว และค่านิยมของครอบครัว และ 2) หน้าที่ของครอบครัว

จากผลการศึกษาละครโทรทัศน์เป็นสารที่มีส่วนชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงเชิงวัฒนธรรมในสังคมที่ได้สะท้อนปรากฏการณ์ในอดีต ปัจจุบัน รวมถึงที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตได้ และภาพครอบครัวในละครโทรทัศน์ยังทำหน้าที่เป็นตัวแทนของสิ่งที่เกิดขึ้นในยุคสมัยนั้น ๆ ที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ของสังคมเท่านั้นที่ได้รับการยกย่องว่าควรมีลักษณะเช่นนั้น จากอุดมการณ์แบบทุนนิยม อุดมการณ์การใช้อำนาจ (ความรุนแรง) อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ บทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว คุณธรรมด้านความกตัญญู และการใช้ภาษาในการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว ดังต่อไปนี้

6.2.1 ภาพของครอบครัวในละครโทรทัศน์กับอุดมการณ์แบบทุนนิยม

ในด้านสภาพครอบครัวเกี่ยวกับฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ละครโทรทัศน์ได้สะท้อนให้เห็นถึงฐานะทางครอบครัวที่มีความหลากหลาย คือ ร่ำรวย ปานกลาง และยากจน ซึ่งต่างระดับชนชั้นกันไปภายในฐานะนั้น ๆ ผลของการพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นอกจากส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวแล้ว ในขณะเดียวกันก็ส่งผลกระทบต่อรูปแบบของครอบครัวด้วย จากสภาวะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สลับซับซ้อนมากขึ้น ทำให้รูปแบบของครอบครัวเปลี่ยนแปลงและมีหลากหลายมากขึ้นไปด้วย และอาจเกิดปัญหาในครอบครัวจากฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ เรื่องเงินที่ไม่เพียงพอหรือไม่พอเพียง การเลี้ยงลูกด้วยเงิน การตามใจลูกมากเกินไป การให้พี่เลี้ยงดูแลลูกเพราะไม่มีเวลาดูแลลูกเอง นั่นคือ การที่พ่อ แม่ หรือญาติ รวมทั้งลูกหลานหรือเด็กในครอบครัวมีการบริโภคนิยมตามแบบอย่างในละครโทรทัศน์ที่ได้ประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคมในการใช้จ่ายเงินในการดำรงชีวิต ถ้ามีฐานะร่ำรวยสามารถใช้จ่ายอย่างสุขสบาย เช่น รับประทานอาหารร้านหรู เติมน้ำมันยี่ห้อดีในห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ อาศัยในบ้านเรือนสวยงาม ใหญ่โต และมีบริวารคอยรับใช้ ทำให้เด็กต้องการใช้เงินในการบริโภคที่สะดวกสบายมีความสุขตามแบบทุนนิยมเช่นนั้น ขณะที่พ่อแม่ต้องทำงานหาเงินให้ลูกใช้จนไม่มีเวลาดูแลลูก

ทั้งนี้ระบบทุนนิยมถือได้ว่าเป็นผู้สร้างปัญหาความยากจนและทำลายวัฒนธรรมในสังคมไทย จากเดิมที่สังคมไทยนับแต่อดีตครอบครัวดำเนินชีวิตโดยผูกพันแนบแน่นทางเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเอง ทำให้สังคมอยู่แบบเป็นสุขและเอื้อเฟื้อต่อกัน แต่ระบบทุนนิยมนั้นจะเป็นตัวแปรหนึ่งที่กระตุ้นให้ครอบครัว ชุมชน และประเทศ ขยายความต้องการในการบริโภคสินค้าจากต่างถิ่นหรือจากต่างประเทศ ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งที่สังคมเราอาจจะผลิตไม่ได้ จึงต้องส่งผลผลิตเข้ามาจากต่างประเทศทำให้ขาดดุลการค้า และอาจเป็นผลให้แต่ละครอบครัวในสังคมต้องดิ้นรนเอาตัวรอด

ไม่เอื้อเพื่อต่อกันจากภาวะเศรษฐกิจทุนนิยมที่ตึงเครียด ต้องแข่งขันตลอดเวลา ผลเหล่านี้อาจทำให้การสืบทอดวัฒนธรรมไทยที่ดั่งเดิมต่อไปนั้นเป็นไปได้ยาก เพราะทุกคนล้วนแต่เป็นห่วงเรื่องปากท้อง เรื่องความอยู่รอดของตนเองเสมอ จนลืมที่จะห่วงสภาพสังคมส่วนรวมโดยสิ้นเชิง

นอกจากนี้ระบบทุนนิยมยังมีผลต่อความสัมพันธ์ ความอบอุ่น และความเป็นปึกแผ่นของสมาชิกในครอบครัวและสังคมโดยรวม เนื่องจากสังคมไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมตามนโยบายการพัฒนาประเทศแบบทุนนิยม ทำให้ประชากรในประเทศมีการโยกย้ายถิ่นฐานทั้งการประกอบอาชีพเกษตร เข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมและภาคบริการต่างๆ ต้องแยกตัวจากพ่อ แม่ ครอบครัวย้ายไปทำงานในเมือง ทำให้ความสัมพันธ์กับครอบครัวที่อบอุ่นและเคยมีหมดไป ส่งผลกระทบต่อทุกคนในครอบครัว ทำให้เกิดปัญหาในสังคมได้ง่ายขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติดที่เป็นปัญหาหลักในการทำลายเยาวชนของชาติ ปัญหาการติดเชื้อโรคเอดส์ปัญหาผู้หญิงขายบริการที่มีเพิ่มขึ้นพร้อมกับอัตราอายุเฉลี่ยในการขายบริการที่ลดลง และปัญหาอาชญากร ฯลฯ กำลังเพิ่มขึ้นอย่างน่าวิตก

6.2.2 ภาพของครอบครัวในละครโทรทัศน์กับอุดมการณ์การใช้อำนาจ

ความสัมพันธ์ในครอบครัวที่มีทั้งการได้รับความอบอุ่นและไม่อบอุ่นทั้งจากครอบครัวที่สมบูรณ์และครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ จากการใช้อำนาจในครอบครัวที่เหมาะสมและไม่สมควร ใช้ความรุนแรงต่อสมาชิกในครอบครัว ได้แก่ ความรุนแรงทางกายภาพ คือ การกระทำที่แสดงถึงพฤติกรรม การกระทำ ทั้งทางกาย ต่อร่างกาย หรืออาจ ความคิด ในกรณีที่เป็นละคร คือ ฉากที่แสดงออกถึงความรุนแรง เช่น ฉากตบตี ฉากทำร้ายร่างกาย การฆ่า การบาดเจ็บเสียชีวิต หรือกระทั่งความรุนแรงจากการใช้ภาษา การด่า จิก กัด ตีฉุน นินทาผู้อื่นๆ การใช้วาจาเชือดเฉือนในฉากหรือบทสนทนาของตัวละครต่างๆ ซึ่งก่อให้เกิดความรุนแรงทางจิตใจ มีผลทำให้เด็กมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนซึ่งส่วนมากมีภูมิหลังทางครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ เช่น บิดามารดาแยกทางกัน บิดามารดาหรือคนใดคนหนึ่งเสียชีวิต บิดามีภรรยาหลายคน และการที่ไม่ได้อาศัยอยู่กับบิดามารดา เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่าเด็กที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนส่วนมากมาจากครอบครัวที่มีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ มาจากครอบครัวที่มีสมาชิกในครอบครัวมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน เช่น เล่นการพนัน ดื่มสุรา เสพยาเสพติด การทะเลาะวิวาท และกระทำผิดกฎหมาย รองลงมาเป็นการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย และการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้อำนาจควบคุมที่ลงโทษทางกาย (รุ่งรวี รัตนดำรงอักษร, 2540)

ครอบครัวที่ทำการศึกษาก็ไม่ได้มีการใช้อำนาจในครอบครัวที่กระทำการรุนแรง มีเพียงการทะเลาะจนเลิกกันไปของสามีภรรยา หรือถ้าเป็นพี่น้องกันก็ทะเลาะในเรื่องไม่สำคัญ ไม่รุนแรง เดี่ยวก็กลับมาดีกัน แต่ในละครโทรทัศน์มักใช้ความรุนแรงต่อกันโดยเฉพาะในเรื่อง

ทรัพย์สิน ความรัก ซึ่งสามีภรรยาที่เลิกกันไปแทบไม่มีโอกาสกลับมาคืนดีกัน แต่สามีบางคนก็ยังคงดูแลลูก ให้ความอบอุ่นพาลูกไปเที่ยวบ้าง แต่ก็มีไม่มากนัก ส่วนพี่น้องในละครโทรทัศน์มักจะแสดงถึงว่าจะโกรธกัน ทำร้ายกันอย่างไร สุดท้ายก็กลับมาคืนดีกันแบบ “เลือดข้นกว่าน้ำ” นอกจากนี้ละครโทรทัศน์ยังแสดงถึงลูกสะใภ้ที่มีทั้งสามารถปรับตัวได้หรือปรับตัวไม่ได้ในการอยู่ร่วมกับครอบครัวของสามี โดยเฉพาะการอยู่ร่วมบ้านกับแม่สามี ซึ่งในชีวิตจริงในการปรับตัว ลูกสะใภ้ต้องอดทน ช่วยงานในบ้านเป็นหลัก แต่ไม่มีความขัดแย้งรุนแรงมากเท่าละครโทรทัศน์ ซึ่งมักแสดงถึงความรุนแรงของผู้ใหญ่กับเด็กหรือผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าแสดงถึงความรุนแรงต่อผู้ด้อยอำนาจกว่า

ส่วนกลุ่มพี่น้องมีทั้งความสามัคคีและช่วยเหลือเกื้อกูลกันดีและกระทำกันตรงกันข้าม แต่สุดท้ายเมื่อเกิดผลกระทบที่รุนแรงตามมา พี่น้องก็อาจกลับมาคืนดีกันได้ ซึ่งผู้ชมได้ให้ความเห็นว่าพี่น้องในครอบครัวรักใคร่กันดี ทะเลาะกันบ้างด้วยเรื่องเล็กน้อย ไม่มีการใช้ความรุนแรงแบบในละครโทรทัศน์ ซึ่งมาจากการทำให้เกิดพลังในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีในครอบครัว ถ้าพี่น้องมีการร่วมมือกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งสอดคล้องกับครอบครัวที่เด็กขาดพ่อแม่ หรือมีพ่อแม่ แต่ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร หรือเด็กที่ถูกเลี้ยงดูแบบวิธีการบังคับให้อยู่ในระเบียบหรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของพ่อแม่ ก็จะทำให้เด็กเหล่านี้มีพฤติกรรมที่ผิดแผกออกไป ถ้าพ่อแม่มีแต่ความลำเอียง เด็กจะเกิดความน้อยใจต้องการเอาชนะพี่หรือน้องที่พ่อแม่ให้ความสนใจมากกว่า บางบ้านจะพบว่า พี่น้องอยู่กันแบบต่างคนต่างอยู่ไม่สนใจซึ่งกันและกันเท่าที่ควร ไม่มีความผูกพันรักใคร่กันเหมือนพี่น้องคู่อื่น ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจเป็นผลมาจากการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ รอบตัว (วัชรพล สารสอน, 2543, น.21)

6.2.3 ภาพของครอบครัวในละครโทรทัศน์กับอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่

ละครโทรทัศน์ไม่ได้สะท้อนถึงการทำงานนอกบ้านของภรรยาหรือผู้หญิงมากนัก หรือมีก็ไม่ชัดเจนหรือทำงานที่เกิดอุปสรรคมากจนต้องให้ผู้อื่น (ผู้ชาย) ช่วยเหลือ เป็นภาพที่ไม่ค่อยจะสอดคล้องกับความเป็นจริงในส่วนใหญ่คนที่ความเป็นจริงผู้หญิงต้องทำงานนอกบ้าน ครอบครัวละครโทรทัศน์จึงมีลักษณะเป็นไปตามแบบครอบครัวไทยในอดีตมากกว่าครอบครัวสมัยใหม่จากการกำหนดบทบาทให้พ่อหรือสามีในละครโทรทัศน์เป็นผู้นำทำงานหาเลี้ยงครอบครัว มีสิทธิ์และอำนาจเหนือแม่หรือภรรยาที่แทบไม่มีหน้าที่ดังกล่าว ทั้งที่ชีวิตจริงส่วนใหญ่ภรรยาทำงานช่วยเหลือสามีหรือผู้หญิงเป็นหัวหน้าครอบครัว เช่น โดยเฉพาะแม่ที่เลี้ยงลูกตามลำพังต้องทำงานหารายได้เลี้ยงดูลูกเพื่อให้ครอบครัวดำรงอยู่ได้ แต่ในสังคมยังมีความไม่เท่าเทียมทางด้านเศรษฐกิจของผู้หญิงและผู้ชาย โดยเฉพาะในกรณีที่ผู้หญิงเป็นหัวหน้าครอบครัวถูกมองว่ามีความเปราะบางทางด้านเศรษฐกิจกว่าครอบครัวที่มีหัวหน้าเป็นชาย และความเปราะบางนี้ทำให้โอกาสในการ

เข้าถึงปัจจัยพื้นฐานทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกครอบครัวมีข้อจำกัด ดังนั้นจึงเป็นการยากใ้เห็นทัศนคติของ (ผู้ผลิต) ละครโทรทัศน์ที่อยากจะเห็นหรือยังคงต้องการให้แม่หรือภรรยา มีบทบาทของแม่ศรีเรือน หรือเป็นแม่บ้านผู้มีสิทธิและอำนาจไม่ทัดเทียมหรือต่ำกว่าสามีมากกว่าจะออกมาทำงานหาเลี้ยงครอบครัว ซึ่งมีใช้ความคาดหวังของสูตรส่วนใหญ่ในสังคมปัจจุบัน โดยพบว่าผู้หญิงที่ออกไปทำงานนอกบ้านไม่สามารถละเลยบทบาทตามประเพณีของผู้หญิงไปได้ บทบาทเดิมของผู้หญิงที่มีต่อครอบครัวจึงไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนัก ผู้เป็นมารดา ยังคงต้องดูแลบ้าน ทำอาหาร และเลี้ยงดูบุตรเช่นเดิม เพียงแต่เธอต้องรับภาระเพิ่มในการออกไปทำงานนอกบ้านด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจด้วย จึงกล่าวได้ว่ามารดาสมัยใหม่จะต้องทำหน้าที่รับผิดชอบทั้งงานภายในบ้านและนอกบ้านควบคู่ไปด้วย (Easterlin, 1984 อ้างถึงใน จิราพร ศิง, 2533, น.2) ดังเช่นผู้หญิงในกรุงปัจจุบันจะต้องออกไปทำงานนอกบ้านหารายได้มาจุนเจือครอบครัวมากขึ้น ส่วนผู้หญิงในชนบทก็ต้องทำหน้าที่ต่าง ๆ ร่วมกับสามี จัดการไร่นา ทำงานในไร่นา และทำงานหารายได้เล็ก ๆ น้อย ๆ ร่วมกับสามีด้วย จึงจะเห็นว่าผู้หญิงในสังคมไทยปัจจุบันนั้นแม้ว่าจะต้องออกไปทำงานนอกบ้านร่วมกับผู้ชายเนื่องจากสภาพเศรษฐกิจบีบบังคับ แต่อย่างไรก็ตามพวกเธอก็ยังคงถูกปลูกฝังให้มีหน้าที่รับผิดชอบต่องานบ้านและงานภายในครัวเรือน เนื่องจากค่านิยมในสังคมที่มองว่างานบ้านและการดูแลครอบครัวนั้นเป็นงานของผู้หญิง ไม่ใช่งานของผู้ชายนั่นเอง (เดือนเพ็ญ วอนเพียร, 2531, น.4)

นอกจากนี้ละครโทรทัศน์ยังมีการประกอบสร้าง “การคงอยู่ของโครงสร้างชายเป็นใหญ่ในครอบครัวไทย” ที่มีมาแต่อดีตจากการสามีหรือพ่อเป็นผู้นำครอบครัว หรือการที่ลูกชายเป็นผู้ที่สืบสกุลรับมรดก สืบทอดกิจการหาเลี้ยงครอบครัว หรือการที่ผู้ชายจะมีภรรยาใหม่ทำได้ไม่ยากกว่าผู้หญิง ถ้าผู้หญิงมีผู้ชายคนอื่นก็จะถูกเรียกว่ามีชู้ เป็นคนที่สังคมประณาม และผู้ชายชอบออกเล็กได้โดยง่าย แต่ในละครโทรทัศน์ยังมีการให้เหตุผลปกป้องว่าผู้ชายคนนั้นเป็นสามีเก่า อย่างไรก็ตามยังคงเป็นหน้าที่ของผู้หญิงที่ต้องมีความอดทนต่อความไม่ซื่อสัตย์ของสามี ด้วยการพูดขอร้อง ซึ่งผู้ชมเองก็ยังคงอดร้สความหมายในการให้ความสำคัญกับเพศชายจากบรรทัดฐานของสังคมจากประสบการณ์ในครอบครัว ร่วมกับความจริงของบทบาทตัวละครในละครโทรทัศน์ แม้ผู้ชมบางคนจะบอกว่าไม่ซัดซิดเพราะมีแต่ลูกสาวเหมือนเป็นการปลอบใจตนเอง บางคนเอาหลานชายมาเลี้ยงเป็นลูกชาย นั่นคือ พ่อหรือสามีมักมีบทบาทในการเป็นผู้ประกอบอาชีพหาเลี้ยงครอบครัวซึ่งเชื่อมโยงไปสู่การมีสิทธิและอำนาจเหนือสมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัวที่ต้องพึ่งพิงผู้นำสำคัญนี้ (จิราภรณ์ ชาแก้ว, 2538, น.125)

ปัญหาสำคัญในครอบครัว นอกจากความไม่ซื่อสัตย์ของสามี คือ การไม่มีเวลาให้กับครอบครัว รองลงมาซึ่งเป็นอัตราในระดับใกล้เคียงกันก็คือในเรื่องของฐานะความเป็นอยู่ที่ไม่ดี เช่น

เงินไม่พอใช้จ่าย บ้านคับแคบ การมีบุคคลอื่นอื่นเข้ามาอยู่ในชีวิตครอบครัว เช่น ญาติ และความไม่
 รับผิดชอบ ไม่เข้าใจ ไม่ไว้ใจซึ่งกันและกัน แต่ปัญหาที่คิดว่าร้ายแรงที่สุดในชีวิตการแต่งงานคือ
 การที่สามีนอกใจ และรองลงมาได้แก่ เงินไม่พอใช้จ่ายในครอบครัว (วรรณภา ลำเจียกเทศ, 2530, น.
 173) ซึ่งจากการศึกษาผู้ชมก็ได้สะท้อนปัญหาเช่นนั้น

กรณีของสามีที่มีความสัมพันธ์กับหญิงอื่นนั้นมี 2 ลักษณะ คือ สามียังคงรับผิดชอบหา
 เลี้ยงครอบครัวต่อไป กับการละเลยทิ้งครอบครัวไปเลย ในกรณีที่สามียังคงรับผิดชอบต่อครอบครัว
 (ให้การอุปถัมภ์เลี้ยงดูลูกและภรรยา) ภรรยา มักขอร้องให้สามีเลิกการกระทำเช่นนี้ แม้แต่จะเลิกรา
 กันไปแต่สามียังคงดูแลลูกผู้ชมที่เป็นภรรยา ก็พอใจ แต่ในกรณีที่สามีไม่รับผิดชอบต่อครอบครัว
 ภรรยา ก็พร้อมที่จะยุติความสัมพันธ์กับสามี ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับกรณีที่เกิดจากกรณีที่สามี
 เล่นการพนันและไม่รับผิดชอบในการหาเลี้ยงครอบครัว กลับดูค่าเข้าทำร้ายลูกเลี้ยงและภรรยา
 อย่างไม่เหมาะสม ซึ่งละครโทรทัศน์ได้ประกอบสร้างให้เห็นว่าภรรยาที่ขอมตัดขาดจากสามีที่มี
 พฤติกรรมเช่นนั้นโดยเฉพาะเป็นสามีใหม่หรือพ่อเลี้ยง สามีไปมีความสัมพันธ์กับหญิงอื่นมีไม่มาก
 ในละครโทรทัศน์ส่วนมากเป็นผู้ชายที่รักครอบครัว การที่สามีจะมีผู้หญิงคนใหม่เป็นภรรยาจาก
 การบกร่องของภรรยาคนแรกที่ไม่สามารถมีลูกได้ แต่ให้เกิดภริยาโดยขอความยินยอม (แบบ
 ไม่เต็มใจ) จากภรรยา ก่อน เว้นวรรคสาเหตุที่พ่อหรือสามีนำมาอ้างถึงเหตุผลในการนอกใจ แต่ความ
 จริงที่เหมือนกันในละครโทรทัศน์นั้นก็คือ ภรรยาที่สามีนอกใจนี้ไม่มีบทบาทในการออกทำงานหา
 เลี้ยงครอบครัว ดังนั้นสามีทั้งหลายที่นอกใจภรรยาแล้วยังคงต้องรับผิดชอบในการหาเลี้ยง
 ครอบครัวยุ่่นจึงมีปฏิกิริยาและการแสดงออกที่คล้ายคลึงกันอีกประการหนึ่งคือ พยายาม
 แสดงออกด้วยคำพูดและแสดงให้ภรรยาเห็นว่า ถึงแม้ตนจะมีความสัมพันธ์กับหญิงอื่นแต่ตนก็เลี้ยง
 ดูภรรยาให้มีความเป็นอยู่ที่สุขสบาย หรืออีกนัยหนึ่งก็คือสามีเหล่านั้นเชื่อว่าตนสามารถไปมี
 ความสัมพันธ์กับหญิงอื่นได้โดยที่ตนไม่ได้รักหรือยกย่องหญิงนั้นมาเทียบเท่าภรรยาที่ถูกต้องของ
 เขา โดยเฉพาะเมื่อเขายังเลี้ยงดูลูกและภรรยาอยู่ เท่ากับละครโทรทัศน์กำลังอธิบายเพื่อสร้าง
 ความชอบธรรมให้แก่การประพฤติผิดนอกคู่ของสามี ซึ่งในทางตรงกันข้ามเมื่อภรรยาไปมี
 ความสัมพันธ์กับชายอื่น โดยยังไม่ได้หย่าจากสามี กับละเว้นที่จะสร้างความชอบธรรมให้แก่เธอ
 แต่ยังคงยกย่าว่าเป็นสิ่งที่ผิดสำหรับผู้เป็นแม่หรือภรรยา เพราะการกระทำเช่นนั้นคือการมี “ชู้”
 การละทิ้งลูกและสามี การไม่รักษาเกียรติรักษาหน้าของญาติพี่น้อง และในที่สุดก็ต้องพบกับ
 ความชอบช้า ส่วนสามีนั้นจะรู้สึกผิดและเริ่มลำบากใจต่อเมื่อภรรยาหนีจากเขาไป หรือ หญิงอื่นที่
 เขามีความสัมพันธ์ด้วยนั้นก่อเรื่องให้ตัวเองเดือดร้อน ไม่ว่าจะเป็นการเรียกร้องให้รับผิดชอบลูก
 ในครรภ์ของเธอ หรือหญิงอื่นนั้นมีชู้กับชายอื่นต่อไปซึ่งทำให้เขาารู้สึกโกรธเคือง สามีจึงหวน
 กลับมาหาภรรยาที่พร้อมจะให้ภัยสามีของเสมอ (จิราภรณ์ ชาแก้ว, 2538, น.190)

การสร้างเรื่องดังกล่าวเป็นการสะท้อนถึงลักษณะครอบครัวไทยในอดีตอีกรูปแบบหนึ่ง คือ สามีเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวเป็นผู้มีสิทธิ์และอำนาจเหนือภรรยา ส่วนการที่ผู้ชายไม่คิดว่าการมีเมียอยู่นั้นเป็นเรื่องใหญ่นั้น อาจารย์สมศรี สุกมลนันทน์ ได้ให้เหตุผลว่า เป็นเพราะการมีเมียอยู่เป็นการแสดงความสามารถของผู้ชายว่าอยู่เหนือผู้หญิงว่าตนเองเป็นผู้ชายที่ไม่จำเป็นต้องอยู่ใต้บังคับของผู้หญิง ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าไม่มีผู้หญิงคนไหนชอบให้ผู้ชายมีเมียอยู่ นอกจากนั้นแล้วในความเป็นจริงของสังคมไทยในอดีต การมีภรรยาหลายคนไม่ใช่เรื่องที่ผิดปกติหรือผิดกฎหมาย แต่กลับเป็นค่านิยมที่ชายไทยชนชั้นสูงหรือระดับชนชั้นปกครองมักนิยมปฏิบัติกัน ในสมัยดั้งเดิมเมื่อสามีมีภรรยาหลายคน ภรรยาคนแรกจะรับรู้และตกอยู่ในสถานะจำยอม เพราะสามีเป็นผู้มีอำนาจเต็มในครอบครัวและเป็นผู้หาเลี้ยง แต่ลักษณะเช่นนี้ในสังคมดั้งเดิมปรากฏในครอบครัวขุนนางแต่สำหรับครอบครัวชาวบ้านโดยทั่วไปลักษณะดังกล่าวไม่ปรากฏข้อมูลชัดเจนนัก สำหรับในสังคมปัจจุบันและมองไกลไปถึงอนาคต การมีภรรยาโดยไม่เปิดเผยนี่จะเป็นปรากฏการณ์ที่มีในปัจจุบันและคาดว่าจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในเมืองเนื่องจากมีอุปาทานของสตรีมีเป็นจำนวนมาก เช่น สตรีเหล่านั้นมาจากชนบทต้องการรายได้สนับสนุนในชนบทที่ส่วนมากตกอยู่ในสภาพยากจน และจากสภาพสังคมที่ต้องพึ่งพาอาศัยคนอื่นและการยุ่งเกี่ยวโดยไม่มีข้อผูกมัด ซึ่งลักษณะของครอบครัวสมัยใหม่ที่สามีและภรรยาต่างก็มีบทบาทในการทำงานเลี้ยงครอบครัวมีสิทธิและอำนาจทัดเทียมกันนั้นมีปรากฏน้อยมาก ซึ่งปัญหาที่พบมากที่สุดคือความไม่ซื่อสัตย์ของสามี (สุริยา วีรวงศ์, 2534, น.43-44) มีลักษณะเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างในสังคม (structural violence) หมายถึง กลไกทางสังคม ระบบ ระเบียบ มาตรา คติ หรือความเชื่อบางอย่างในสังคมนั้นๆ ที่ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องสิทธิ บทบาท และหน้าที่ ในที่นี้คือ “อุดมการณ์ความคิดสังคมชายเป็นใหญ่” (patriarchy ideology) จากการที่หมายถึงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ที่วางบทบาทความเป็นหญิงให้ด้อยและมีคุณค่าต่ำกว่าบทบาทความเป็นชาย และยังเป็นความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม ที่มีรากลึกแน่นในฐานคติของสถาบันหลักต่าง ๆ เช่น ศาสนา อุดมการณ์ครอบครัว การศึกษา จารีตประเพณี และระบบความเชื่อต่างๆ ที่ทำให้ผู้หญิงยอมรับสถานะที่ด้อยกว่าโดยไม่ตั้งคำถาม ทำให้ผู้หญิงส่วนใหญ่ยอมรับความรุนแรงที่มีต่อตนเองโดยคุณิ

6.2.4 ภาพของครอบครัวในละครโทรทัศน์กับบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว

หน้าที่ที่ปัจเจกควรได้รับจากครอบครัวคือ การตอบสนองความต้องการด้านร่างกายโดยจัดหาสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น อาหาร น้ำ ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า เป็นต้น รวมทั้งการดูแลสุขภาพเมื่อจำเป็น ตอบสนองความต้องการด้านอารมณ์ โดยการให้ความรักความเอาใจใส่ให้แก่สมาชิกในครอบครัว ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะทำให้สมาชิกรู้สึกอบอุ่นใจ มั่นใจ มีคุณค่าในตนเอง มองโลกในแง่ดี มีบุคลิกภาพมั่นคง เนื่องจากได้รับความรักความอบอุ่นตอบสนองความ

ต้องการด้านจิตใจและอารมณ์อย่างเหมาะสม เลี้ยงดูอบรมสมาชิก ให้สามารถเป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของสังคมเป็นคนดีของสังคม โดยการอบรมสั่งสอนให้คำแนะนำดูแลความประพฤติของสมาชิก เพื่อนำความรู้ทักษะที่ได้รับไปใช้ในการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพในอนาคต สืบเชื้อสายหรือการผลิตสมาชิกใหม่เป็นผู้สืบสกุลให้แก่สังคม โดยการทำงาน มีบุตรหรือรับบุตรบุญธรรม ครอบครัวจึงมีบทบาทสร้างสมาชิกใหม่ที่มีคุณภาพผู้สังคมสร้างฐานะทางเศรษฐกิจและสถานภาพของสังคม โดยการเตรียมสมาชิกที่อยู่ในวัยอันสมควรได้เข้าสังคม และสนับสนุนให้สมาชิกของครอบครัวมีเกียรติเป็นที่ยอมรับของสังคม โดยผู้นำครอบครัวที่ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการประกอบอาชีพสุจริตและรู้จักเก็บออมเงิน เพื่อให้มีฐานะมั่นคงอยู่อย่างมีความสุข มีสภาพทางสังคมที่ดี พ่อแม่หรือผู้ใหญ่จึงมีหน้าที่ต้องปลูกฝังให้ลูกสามารถควบคุมตัวเองและปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อม ด้านการเข้าสังคม มารยาทสังคม การอยู่ร่วมกับผู้อื่นเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้ พ่อแม่ต้องคอยเอาใจใส่ดูแลลูกเพื่อสังเกตและควบคุมพฤติกรรมของลูกให้ดำเนินไปได้อย่างถูกต้องตรงต่อธรรมเนียมและเป็นที่ยอมรับของสังคมควร ต้องแนะนำให้เด็กได้ใช้เวลาว่างตามความถนัดตามความสนใจ ให้คำแนะนำและส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ นั่นคือสถาบันครอบครัวยังคงเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่จะมีผลต่อการพัฒนาคุณภาพของประชากรไทย ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ ความคิด และศักยภาพเชิงเศรษฐกิจ และสังคมไทย เมื่อโครงสร้างครอบครัวเปลี่ยนไปทำให้ครอบครัวจำนวนหนึ่งเป็นครอบครัวที่มีภาวะเสี่ยงสูงที่ไม่สามารถทำหน้าที่ในการดูแลอบรมเด็กและเยาวชนไทยในครอบครัวได้ดี

หน้าที่ครอบครัวดังกล่าวข้างต้นละครโทรทัศน์ได้สะท้อนให้เห็นถึงการกระทำหน้าที่ครอบครัวตามบรรทัดฐานของสังคมที่ส่งผลให้ครอบครัวประสบความสำเร็จและประกอบสร้างให้คงการมีสถาบันครอบครัวแบบสมบูรณ์ คือ การมีครอบครัวเดี่ยว คือ พ่อ แม่ ลูก ยังเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์และน่าจะเป็นครอบครัวที่มีความสุขที่สุด เช่นเดียวกับครอบครัวขยายที่มีญาติผู้ใหญ่ที่มีปู่ ย่า ตา ยาย พี่ ลุง ป้า น้า อา คอยดูแลลูกหลาน และให้ความช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ แสดงว่าละครโทรทัศน์ยังสนับสนุนหรือต้องการรูปแบบของครอบครัวขยายตามแบบอดีตอย่างสมบูรณ์ และไม่เห็นด้วยที่ครอบครัวจะเปลี่ยนรูปแบบไปสู่การเป็นครอบครัวเดี่ยวตามลักษณะของครอบครัวสมัยใหม่ ทั้งนี้ผู้ชมละครโทรทัศน์ส่วนมากเห็นสอดคล้องในลักษณะนี้ว่าครอบครัวที่มีความสุขที่สุด คือ ครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย

ในครอบครัวที่สมบูรณ์ถ้าฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงหมดความอดทนที่จะอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยา ก็จะเกิดการหย่าร้างซึ่งส่วนมากเป็นฝ่ายหญิงที่จะขอเลิกรา เป็นการสะท้อนถึงการเกิดครอบครัวรูปแบบใหม่ที่เชื่อมโยงไปสู่การเกิดครอบครัวพ่อ/แม่เลี้ยงลูกตามลำพัง ครอบครัวญาติอยู่ร่วมกัน และครอบครัวแต่งงานใหม่ ปัจจุบันภรรยาหรือแม่สามารถมีบทบาทในการหาเลี้ยง

ครอบครัวเป็นหลักหรือมีศักยภาพที่จะเลี้ยงดูตนเองและลูกโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งสามีหรือพ่อ และภาพเหล่านั้นคือความเปลี่ยนแปลงของสถาบันครอบครัวประการหนึ่งในละครโทรทัศน์ ที่ค่อนข้างตรงกับแนวโน้มของความเป็นจริงในสังคมปัจจุบันดังที่อาจารย์ สมศรี สุกมลนันทน์ กล่าวไว้ว่า “ปัญหาต่างๆในชีวิตครอบครัวที่สะท้อนในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงไปมากตามความเปลี่ยนแปลงของคนและคนที่ว่าเปลี่ยนนี้คือผู้หญิง ความคิดของคนที่เคยมีปัญหาเปลี่ยนไปมาก เดี่ยวนี้เขาไม่ใช่ผู้หญิงที่ต้องทนอีกต่อไปแล้ว โดยให้เหตุผลด้วยว่าทำไมเขาจึงไม่ต้องทนเป็นเพราะผู้หญิงสมัยนี้พึ่งตัวเองได้มากขึ้นมีการศึกษาที่ดีขึ้น” (สมศรี สุกมลนันทน์, 2537, น.113) ภาพดังกล่าวจึงเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของหญิงไทยในครอบครัวปัจจุบัน หรือลักษณะของแม่หรือภรรยาที่เปลี่ยนไปตามความแปรผันของสังคม และสะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของแม่หรือภรรยาที่สามีนขาดความรับผิดชอบบทบาทภายในครอบครัว การใช้อำนาจในครอบครัวของภรรยาหรือแม่เป็นอำนาจที่เกิดจาก “การต้องมีภาระรับผิดชอบในครอบครัว” ที่ภรรยาหรือแม่ไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงสามีหรือพ่อ ยังสะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงบทบาทของสตรีในสังคมไทยที่เปลี่ยนจาก “ข้างเท้าหลังมาเป็นข้างเท้าหน้า” หรือถึงขั้นทุก ๆ เท้าของข้าง เพราะการมีศักยภาพที่จะหาเลี้ยงครอบครัวด้วยตนเองเพื่อให้ครอบครัวดำรงอยู่ต่อไปได้ (จิราภรณ์ ษาแก้ว, 2538, น.185)

นั่นคือละครโทรทัศน์ได้สะท้อนให้เห็นถึงครอบครัวที่มีโครงสร้างครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ คือ ผู้ที่ทำหน้าที่ครอบครัวอาจไม่ใช่พ่อแม่ที่กระทำต่อลูก เพราะอาจเป็นเพียงพ่อหรือแม่ ญาติพี่น้องหรือผู้ใหญ่กระทำหน้าที่ครอบครัวต่อเด็ก และหลายครอบครัวในละครโทรทัศน์ก็สามารถทำหน้าที่ครอบครัวได้ดี แม้ว่าเด็กจะไม่ใช้ลูกหลานที่แท้จริง ดังเช่น ครอบครัวญาติอยู่ร่วมกันและครอบครัวแต่งงานใหม่ ทั้งนี้ผู้ชมได้บอกว่าจะต้องใช้ความพยายามและใช้เวลาระยะหนึ่ง ที่เด็กจะเข้าใจสภาพครอบครัวในรูปแบบครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ และสามารถผ่านช่วงระยะเวลา นั้นไปได้ดี ครอบครัวในรูปแบบเหล่านี้ต่อไปอาจเป็นรูปแบบที่พบมากในอนาคตและอาจมีรูปแบบใหม่อื่น ๆ ตามมา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาทางด้านครอบครัวที่พบว่าปัจจุบันครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลงรูปลักษณะ โครงสร้าง ขนาด และจำนวนสมาชิกในครอบครัวอย่างเห็นได้ชัด ครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยวมากกว่าเป็นครอบครัวขยายที่มีคนอยู่ร่วมกันมากกว่า 2 รุ่น ในลักษณะเดิม ในส่วนของครอบครัวเดี่ยวก็มีลักษณะที่หลากหลายยิ่งขึ้น กล่าวคือ มีพ่อ แม่และลูก หรือมีผู้สูงอายุกับหลานอยู่กันตามลำพัง เนื่องจากบิดามารดาจำเป็นต้องย้ายถิ่นฐานเพื่อประกอบอาชีพ หรือสตรีเป็นหัวหน้าครอบครัวอยู่กับลูก ๆ เนื่องจากถูกทอดทิ้งหรือการแยกไปมีอาชีพของสามี ตลอดจนมีเด็ก ๆ ที่ต้องอยู่ด้วยตนเองตามลำพังโดยไม่มีพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ นอกจากนั้น การอยู่ร่วมกันระหว่างพ่อแม่และลูกมีแนวโน้มลดลง ในขณะที่ครอบครัวที่มีเฉพาะสามีและภรรยา

(ครอบครัวที่ไม่มีบุตร) กลับมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น เช่นเดียวกับแนวโน้มที่เพิ่มมากขึ้นของครอบครัวที่มีการหย่าร้าง ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว พบว่า มีความห่างเหินกันมากขึ้น ความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของแต่ละคนในครอบครัวลดน้อยลงและเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมและความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและการสื่อสาร ตลอดจนมีการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเพื่อประกอบอาชีพ และการทำงานที่รัดตัวเพื่อสร้างรายได้และค่าใช้จ่ายนี้ทำให้สมาชิกในครอบครัวมีเวลาอยู่ด้วยกันน้อยลง จากปรากฏการณ์ที่กล่าวมาแสดงให้เห็นแนวโน้มของการเกิดปัญหาต่อเนื่องรวมทั้งผลกระทบที่จะติดตาม โดยมีจุดเริ่มต้นมาจากปัญหาภายในครอบครัว อาทิ สภาพครอบครัวที่มีโครงสร้างไม่สมบูรณ์อาจนำไปสู่การกลายเป็นครอบครัวในภาวะเสี่ยงเพิ่มมากขึ้นและทำให้สถาบันครอบครัวอ่อนแอในอนาคตได้ทั้งนี้ในด้านเศรษฐกิจและสังคม นับจากปี 2552 ที่ประเทศไทยได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจเช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ ทั่วโลก ภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนไทยก็ได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน (ภัตสร ลิมานนท์ อ้างถึงใน รุจา ภูโพนุลย์ และนิตยา คชภักดี, 2539)

6.2.5 ภาพของครอบครัวในละครโทรทัศน์กับคุณธรรมด้านความกตัญญู

สำหรับกลุ่มพ่อแม่/ผู้ใหญ่-ลูก/เด็ก ค่านิยมที่สำคัญที่พ่อแม่หรือผู้ใหญ่ที่ควรมีต่อลูก/เด็ก คือ ความรักความเข้าใจ การอบรมเลี้ยงดู การเป็นแบบอย่างที่ดี และความเมตตากรุณา ซึ่งเป็นคุณค่าสำคัญในการกระทำหรือประพฤติปฏิบัติต่อการใช้อำนาจต่อผู้ที่เป็นลูกหลาน ซึ่งผู้ผลิตยังคงต้องการให้ค่านิยมนี้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตครอบครัว ส่วนลูก/เด็กต้องมีความกตัญญูและเชื่อฟังผู้ใหญ่ ทั้งนี้ละครโทรทัศน์ได้สะท้อนให้เห็นถึงการที่ผู้ใหญ่ขาดค่านิยมในส่วนนี้จะมีผลต่อเด็กจากการอบรมเลี้ยงดู การเป็นแบบอย่างที่ไม่เป็นตามบรรทัดฐานทางสังคม ส่วนลูก/หลาน/เด็กต้องมีความกตัญญูและเชื่อฟังผู้ใหญ่ ซึ่งละครโทรทัศน์มีการสอดแทรกในเรื่องของการทดแทนบุญคุณแม้จะไม่เห็นชัดเจนมากนักหรือถ้ามีก็น้อยมาก การที่ลูกหลาน/เด็กเชื่อฟังกันก็ด้วยความเคารพ คุยกันด้วยเหตุผลเป็นประชาธิปไตย ไม่ใช่ด้วยคำสั่งบังคับ หรือมีการใช้อำนาจค่อนข้างรุนแรงกว่าในชีวิตครอบครัวจริง แต่ในละครโทรทัศน์บางเรื่องประกอบสร้างนำเสนอความกตัญญูที่ค่อนข้างมากไปจากความเป็นจริง จนตนเอง ลูก และคนรอบข้างของตนเองต้องทุกข์ร้อน และความอกตัญญูแสดงถึงความรุนแรงในครอบครัว จากการแก่งแย่งทรัพย์สินสมบัติ ความอิจฉาริษยา จนทำร้ายผู้มีพระคุณจนถึงแก่ชีวิต แต่ในชีวิตจริงลูกเพียงไม่ยอมเรียนหนังสือ ไม่เข้าใจแม่ จากการทำแม่ตามใจมาก ดิดเพื่อน ทำให้แม่เป็นห่วง ที่สำคัญคือผู้ชมละครโทรทัศน์ได้ถอดรหัสความหมายว่าความกตัญญูและเคารพผู้ใหญ่ของลูกหลานหรือเด็กเป็นสิ่งที่ลูกต้องกระทำเพื่อตอบแทนคุณพ่อแม่หรือผู้มีพระคุณ และคนที่อกตัญญูคือคนเลวทำอะไรก็ไม่ประสบความสำเร็จ

นั่นคือความกตัญญูและความกตเวทิตีนี้ถือว่าเป็นเครื่องหมายของคนดี ส่งผลให้ครอบครัวและสังคมมีความสุขได้เพราะบิดามารดาจะรู้จักหน้าที่ของตนเองด้วยการทำอุปการคุณให้ก่อน และบุตร ธิดา ก็จะรู้จักหน้าที่ของตนเองด้วยการทำดีตอบแทน จึงเป็นค่านิยมที่สังคมยังคงต้องการให้เป็นบรรทัดฐานของสังคม โดยการต่อยอดความกตัญญูลงในละครโทรทัศน์เกือบทุกเรื่อง

6.2.6 ภาพของครอบครัวในละครโทรทัศน์กับการใช้ภาษาในการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นจึงเห็นได้ว่าสาระในละครโทรทัศน์มีทั้งที่สะท้อนความจริงที่ค่อนข้างสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบัน และไม่สะท้อนความจริงที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมไทย ส่วนที่สอดคล้องอย่างเห็นได้ชัดก็คือภาพของครอบครัวเดี่ยวที่มีมากในสังคมไทย ภาพครอบครัวรูปแบบใหม่ และภาพของปัญหาครอบครัวที่มีอยู่จริงในสังคม ซึ่งปัญหาสำคัญคือการทำหน้าที่ของครอบครัวที่ดูเหมือนจะเป็นเอกลักษณ์ของละครไทยไปแล้ว ปัญหาความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในครอบครัวมีหลายปัญหา ได้แก่ เรื่องเงินที่ไม่เพียงพอ/ไม่พอเพียง การเลี้ยงลูกด้วยเงิน การตามใจลูกมากเกินไป การให้พี่เลี้ยงดูแลลูก การไม่มีเวลาเอาใจใส่กัน ซึ่งความขัดแย้งทำให้เกิดความรุนแรงต่อกันในด้านวาจา ทั้งการด่าทอ พุดจาหยาบคาย พุดจาเสียสติ และอาจเลยไปถึงความรุนแรงต่อร่างกายส่งผลเสียต่อความสัมพันธ์ของครอบครัว

ในการแก้ปัญหาความสัมพันธ์ของครอบครัวจำเป็นต้องมีการพูดคุย ดักเตือน และให้เหตุผลแก่สมาชิกในครอบครัวให้เกิดความเข้าใจ โดยใช้การสื่อสารเชิงบวก โดยใส่ใจกับอารมณ์และความรู้สึกของทุกคนในครอบครัว หลีกเลี่ยงการสื่อสารที่ทำลายกำลังใจ การสื่อสารที่ทำลายสัมพันธ์ภาพอันดี และทำให้เสียกำลังใจ เช่น การพูดเปรียบเทียบประชดประชัน สบประมาท บ่นว่าหรือตำหนิผ่านคนอื่น ไม่รู้จักแสดงความชื่นชมหรือขอบคุณ รวมทั้งถึงการนำเรื่องราวที่เป็นความผิดในอดีตมาพูดซ้ำๆ การสร้างความสุขในครอบครัว ไม่จำเป็นต้องใช้เงินมากมาย สามารถทำได้ทุกวันด้วย การใช้กิริยาและคำพูดที่นุ่มนวลสื่อสารกัน รู้จักใช้เวลาในครอบครัวร่วมกันอย่างมีค่าและหมั่นสร้างกำลังใจกันเสมอๆ ช่วยสร้างความผูกพันรักใคร่ในครอบครัว การเป็นครอบครัวสุขสันต์คงไม่ใช่เรื่องยาก นั่นคือครอบครัวสุขภาพดีจะต้องรู้จักการสื่อสารด้วยการพูด และทำความเข้าใจกันอย่างเปิดเผย รู้จักยอมรับและเข้าใจแนวคิดของแต่ละฝ่ายด้วยการตกลง ยอมรับมากกว่าการขัดแย้ง (สถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่น กรมสุขภาพจิต, 2552)

ดังนั้นภาษา (Diction) หมายถึง ภาษาในละครโทรทัศน์ ได้แก่ คำพูดที่ใช้ในละคร ชื่อเรื่อง ชื่อตัวละคร และบทสนทนา ตลอดจนการกำหนดทิศทางในละคร ภาษาในละครจะสื่อสารข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ไปยังผู้ชม บทสนทนา (Dialogue) จึงเป็นศิลปะของการถ่ายทอดเรื่องราวและความคิดของผู้ประพันธ์ออกมาทางคำพูดของตัวละคร บทสนทนาจะเป็นทางที่ตัวละครแสดงออกถึง

ความคิดและความรู้สึกออกมาเป็นวจนสารซึ่งเป็นศิลปะของการถ่ายทอดเรื่องราวหรือความคิดของผู้ประพันธ์ออกมาทางคำพูดของตัวละครหรือบทเจรจาโดยภาษาพูดเพื่อการแสดงให้ผู้ชมดูไม่ใช่สำหรับการอ่าน ซึ่งจะเป็นส่วนเสริมสร้างอาการแสดง และช่วยในการพัฒนาตัวละคร โครงเรื่อง ตลอดจนสาระของเรื่อง (Geraldine Brain Siks, 1983, p.170 อ้างถึงใน ปีทมาภรณ์ สุขสม โสศ, 2551, น.1)

ความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและหน้าที่ของภาพครอบครัวในละครโทรทัศน์

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคม ภาพบางภาพของชีวิตครอบครัวในละครโทรทัศน์ไทยได้เคลื่อนไปข้างไปตามการแปรผันของโลกแห่งความเป็นจริงภายนอกโลก ที่ละครโทรทัศน์คิดว่าสังคมยังต้องการมีชีวิตครอบครัวแบบดั้งเดิม ต้องการให้พ่อหรือสามี แม่หรือภรรยาญาติ ๆ และลูกหลาน มีความสัมพันธ์ในครอบครัวยังมีลักษณะเดิม ๆ ความสัมพันธ์ในครอบครัวไทยทุกอย่างยังคงเหมือนเดิม แม้ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงในบทบาทและความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวโดยเฉพาะระหว่างพ่อหรือสามีกับแม่หรือภรรยาตามรูปแบบครอบครัวสมัยใหม่ เพราะละครโทรทัศน์เลือกนำเสนอเฉพาะรูปแบบของครอบครัวที่เป็นไปตามครอบครัวไทยในอดีตเป็นส่วนใหญ่ หรือถ้าครอบครัวมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนไป บางครั้งละครโทรทัศน์ก็จะใช้วิธีฉุฉุ้งความเปลี่ยนแปลงนั้น ด้วยการเสนอโทษของการเปลี่ยนแปลงและคุณประโยชน์ของการคงรูปเดิม แต่ทั้งนี้ละครโทรทัศน์บางเรื่องก็มีอาจทวนกระแสของการเปลี่ยนแปลงไปได้ จึงนำเสนอแง่มุมไปตามการเปลี่ยนแปลงนั้น ที่สำคัญก็คือการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของผู้เป็นแม่หรือภรรยามีสาเหตุหลายปัจจัยด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นสภาพเศรษฐกิจที่ครอบครัวจำเป็นต้องมีผู้หารายได้เข้ามาจุนเจือเพื่อความอยู่รอด และการเปลี่ยนแปลงในด้านความรู้ความสามารถ หรือศักยภาพที่มีมากขึ้นในตัวแม่หรือภรรยา แต่ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงนั้นมักจะเกิดขึ้น เนื่องจากปัญหาที่เกิดจากพ่อหรือสามีละทิ้งความรับผิดชอบต่อครอบครัวไปก่อน แม่หรือภรรยาจึงต้องเปลี่ยนไปเพื่อความอยู่รอดของครอบครัวเป็นสำคัญ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ภาพของความสัมพันธ์ภายในครอบครัวนี้ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างพ่อหรือสามีกับแม่หรือภรรยา จึงมีลักษณะเป็นภาพของความไม่เสมอภาคทางเพศที่มีอยู่เป็นส่วนใหญ่ในละครไทย

ในทัศนะของละครโทรทัศน์แล้วการสะท้อนภาพเฉพาะบางส่วนดังที่กล่าวมาแล้วนั้นก็เพื่อที่จะบอกว่าครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือการเปลี่ยนแปลงขนาดจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยว แต่บทบาทและความสัมพันธ์ภายในครอบครัวนั้นยังคงเหมือนเดิมคือมีลักษณะตามครอบครัวไทยในอดีต หรืออีกนัยหนึ่งคือ การบอกว่าครอบครัวไทยนั้นเปลี่ยนแต่ “เปลือก” หรือรูปลักษณะภายนอกเท่านั้น แต่ลักษณะภายในส่วนใหญ่ “ยังไม่เปลี่ยน” และ “ไม่ควรจะเปลี่ยน” แสดงว่าละครโทรทัศน์ส่วนใหญ่ยังคงทำหน้าที่เป็นสื่อมวลชนที่ตอกย้ำค่านิยมและทัศนคติ หรือมาตรฐานของสังคมตามความเชื่อแต่ดั้งเดิม ซึ่งผู้ผลิต

ละครโทรทัศน์คิดว่าคนส่วนมากยังคงยอมรับและต้องการให้ภาพของครอบครัวไทยเป็นเช่นนั้นต่อไป แม้สภาพความเป็นจริงในสังคมไทยกำลังมีการเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม และผู้ชมละครโทรทัศน์ส่วนใหญ่ยังคงยอมรับลักษณะครอบครัวเช่นนั้น เนื่องจากผู้ชมละครโทรทัศน์ได้นำเอาบรรทัดฐานทางสังคมที่ถ่ายทอดและถูกต้องยามอดครห้สความหมายตามความสมจริงของตัวละครตามเนื้อเรื่องของละครโทรทัศน์มากกว่าประสบการณ์ครอบครัวที่ตนเองได้รับรู้ นั่นคือ ละครโทรทัศน์ได้ส่งเสริมระบบคุณค่าบางอย่างของสังคม เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ชรามะยอมชนะอธรรม การรักสันติและการให้อภัยเป็นหนทางแก้ปัญหาที่ดีกว่าการเอาชนะ ผู้หญิงควรรักษาวลสงวนตัว ผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้าผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง หรือความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี เป็นต้น มาเป็นตัวกำหนดหน้าที่และจำกัดบทบาทของพฤติกรรมของคนในสังคมเช่น อนุญาตให้ผู้ชายมีผู้หญิงได้หลายคน แต่จะต้องรับผิดชอบทางเศรษฐกิจ ในขณะที่ผู้หญิงจะมีผู้ชายได้คนเดียวแต่ไม่ต้องรับผิดชอบต่อภาระของครอบครัว ผู้เป็นลูกต้องกตัญญูต่อพ่อแม่ เป็นต้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2541, น. 283)

การสะท้อนและประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคมของภาพครอบครัวในละครโทรทัศน์จากการเข้ารหัสความหมายและการถอดรหัสความหมายที่กล่าวมาจึงอธิบายได้ว่า ตามแนวทฤษฎีการมีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ สัญลักษณ์ (sign) คือสิ่งที่ใช้แทนสิ่งอื่น แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ประเภทแรก สัญลักษณ์จากธรรมชาติ (natural signs) ก็คือสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ คือ ครอบครัว รูปแบบต่าง ๆ ส่วนประเภทหลัง คือ สัญลักษณ์ที่สร้างขึ้น (artificial signs) คือ ลักษณะของครอบครัวที่เป็นหรือไม่เป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคม โดยใช้ภาษาและสัญลักษณ์ (symbols) ให้คนในสังคมมีความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยละครโทรทัศน์เรื่อง Dallas นั้น ด้วยการใช้เกณฑ์เรื่อง “ความสมจริง/คล้ายจริงมาก” ที่ผู้ชมรู้สึกถึงความสมจริงได้ถึง 100 % ซึ่งความสมจริงในหนัง/ละครโทรทัศน์นั้น มีอยู่ 2 แบบ คือ “ความจริงเชิงประจักษ์” (Empirical realism) ในเรื่องของฉากที่มีวัตถุจริง ๆ วางอยู่ หรือบทสนทนาที่คนพูดจริง ๆ แต่ทว่านอกเหนือจากองค์ประกอบที่สมจริงเหล่านั้นแล้ว ยังมีองค์ประกอบที่ไม่ใช่เรื่องจริงอีกมากมายบรรจุอยู่ในละครแต่ถูกแต่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นตัวละคร โคร่งเรื่อง/แก่นเรื่อง เมื่อนำองค์ประกอบทั้งที่สมจริงและแต่งขึ้นมาเสนอรวม ๆ กันไป ความสมจริงได้ช่วยเคลือบคลุมความสมจริงเอาไว้ทำให้คนดูรับรู้ละครทั้งเรื่องว่า “สมจริง” ทั้งหมด หรือเรียกว่า “ความจริงเชิงอารมณ์” (Emotional realism) ซึ่งการอ่านความหมายในความสมจริงนั้นกระทำได้ 2 ระดับ คือ 1) ระดับ Denotative meaning เช่น การรู้เรื่องจากเนื้อหา การเล่าเรื่อง ปฏิกริยาของตัวละคร และ 2) ระดับ Connotative meaning อันได้แก่ การถอดความหมายจากเรื่อง (Ang,1985)

การนำเสนอละครโทรทัศน์ในลักษณะที่สะท้อนความจริงสู่การประกอบสร้างความหมายผ่านภาษา โดยใช้สัญลักษณ์เพื่อสื่อสารอย่างมีความหมายกับผู้อื่น และเพื่อการอ้างอิงถึงโลกความจริง รวมถึงสิ่งที่เป็นจินตนาการและความคิดนามธรรมที่ไม่ปรากฏในโลกวัตถุ ทั้งนี้ภาษาไม่ได้ทำงานเหมือนกับกระจก แต่เป็นปฏิบัติการของภาพตัวแทนได้ประกอบสร้างความหมายขึ้นมา หรืออีกนัยหนึ่งการประกอบสร้างนั้นถือเป็นการใช้ภาษาและสัญลักษณ์ที่แสดงถึงสิ่งต่าง ๆ ผ่านระบบความหมาย หรือเป็นภาพตัวแทนในการสื่อสารกับบุคคลอื่น ด้วยเหตุนี้ภาพตัวแทนจึงเป็นการผลิตความหมายและแนวคิดต่าง ๆ ในรูปแบบของภาษาและสัญลักษณ์ซึ่งเก็บสะสมไว้ในจิตของมนุษย์ และเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการผลิตและแลกเปลี่ยนความหมายระหว่างสมาชิกร่วมวัฒนธรรมเดียวกันแนวคิดเรื่อง “กระบวนการสร้างความเป็นจริงทางสังคม” (social construction of reality) ในการเชื่อว่า สิ่งที่เราเรียกว่า “ความเป็นจริง” (reality) นั้นมิใช่เป็นสิ่งที่มียู่แล้ว และรอให้นักวิชาการเข้าไปค้นพบ แต่ความเป็นจริงเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมา (construct) โดยในกระบวนการสร้างความเป็นจริงนั้นสื่อมวลชนจะเป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญอย่างมาก

นอกจากนี้การถอดรหัสความหมายหรือตีความหมายของสมาชิกในครอบครัวที่ให้ความหมาย “ภาพครอบครัว” ตามที่ละครโทรทัศน์เข้ารหัสความหมายไว้ โดยพิจารณาว่าละครโทรทัศน์ก็เป็นสื่อประเภทหนึ่งในสื่อหลายประเภทที่ทำหน้าที่ประจักษ์เป็น “กระจกส่องสะท้อนให้เห็นความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคม” หรือก็คือการส่องสะท้อนดูเอาจากภาพที่ปรากฏในสื่อตนเองเป็นความหมายที่ปรากฏในเนื้อหา/สารนั้นก็คือภาพสะท้อนของความเป็นจริงระหว่างความเป็นจริง 2 แบบ คือ ความเป็นจริงของสังคม (social reality) และความเป็นจริงในสื่อ (media reality) หรือจากภาพครอบครัวที่ผู้ชมละครโทรทัศน์ได้เห็นจากประสบการณ์จริงและเชื่อมโยงกับประสบการณ์ผ่านภาพครอบครัวในละครโทรทัศน์

ดังที่กลุ่มวัฒนธรรมศึกษามีแนวทางในการวิเคราะห์ที่ชัดเจนว่า ในกระบวนการสื่อสาร ผู้รับสารมิได้เป็นผู้ถูกกระทำ (passive) หรือเป็นฝ่ายนั่งรอให้สื่อมวลชนสร้างความเป็นจริงขึ้นมาล้อมรอบตัวเองอยู่ฝ่ายเดียว หากทว่าผู้รับสารจะมีลักษณะตั้งรับ (active) และเป็นผู้นำเนื้อหาของสื่อมวลชนมาสร้างสิ่งแวดล้อมของตัวเอง แต่อย่างไรก็ดีก่อนที่จะอธิบายถึงสาระสำคัญและความสัมพันธ์ของ “สื่อมวลชน” กับ “การสร้างความเป็นจริงทางสังคม” จำเป็นต้องกล่าวถึงนิยามและลักษณะพื้นฐานของการสร้างความเป็นจริงทางสังคมเพื่อความเข้าใจร่วมกันในเบื้องต้น ซึ่งเกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์และการสร้างความหมายความจริง

ทั้งนี้การสร้างความหมายความจริงเป็นธรรมชาติจึงเป็นกลยุทธ์ของภาพตัวแทนที่ออกแบบไว้เพื่อติดตั้งความแตกต่างให้ดำรงอยู่ตลอดเวลา ฮอลล์ (1997, น.249) โดยภาพแบบฉบับเป็นการลดทอนความเป็นมนุษย์ให้มีความซับซ้อนน้อยลง (few simple) และกำหนดบุคลิกที่เป็น

แก่นสารัตถะ (essential characteristics) ให้เป็นภาพตัวแทนที่ติดตัวไว้ราวกับเป็นธรรมชาติ โดย ฮอลล์ (1997, น.258) ถือว่าภาพแบบฉบับ (stereotype) เป็นกลยุทธ์ของการแบ่งแยกให้เห็นความแตกต่าง (strategy of splitting) ระหว่างสิ่งปกติที่ทุกคนยอมรับกับการกั้นสิ่งที่ผิดปกติและไม่เป็นที่ยอมรับออกไปจากสังคม และฮอลล์เห็นว่าภาพแบบฉบับเป็นกลไกในการคงสภาพการแบ่งแยก (boundary maintenance) กล่าวคือ มีการติดตั้งบุคลิกลักษณะที่ตายตัว (characteristically fixed) มีความชัดเจน (clear cut) และไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ (unalterable) ทั้งนี้การสร้างภาพแบบฉบับถือเป็นภาคปฏิบัติระหว่างการปิดกั้นกับการถูกกั้นออกไป (practice of closure and exclusion) กล่าวคือ เป็นการกำหนดขอบเขตที่ตายตัวในเชิงสัญลักษณ์ (symbolically fixes boundaries) และแยกสิ่งอื่นที่อยู่นอกขอบเขตออกไป (exclude)

ผู้ผลิตละครโทรทัศน์จึงมีการสร้างความชอบธรรมต่อการประกอบสร้างความหมาย “ครอบครัว” ด้วยกลยุทธ์ต่าง ๆ ดังนี้

(1) กลยุทธ์การทำให้เห็นความจริงเพียงบางส่วน เป็นกลยุทธ์ในการสร้างรูปแบบและสภาพของ “ครอบครัว” ซึ่งยังมีหลายรูปแบบที่ผู้ผลิตไม่ได้เข้ารหัสในรายการละครโทรทัศน์ เช่น ครอบครัวลักเพศ (ครอบครัวทอม-ดี้ ครอบครัวเลสเบี้ยน คู่เกย์ และหญิงสามมี-ชายภรรยา) ครอบครัวที่มีหญิงเป็นหัวหน้าครอบครัว ครอบครัวที่มีแต่ผู้สูงอายุกับเด็ก ครอบครัวที่สมาชิกเพียงคนเดียว ครอบครัวที่มีสมาชิกที่ไม่ใช่ญาติกัน และครอบครัวที่แต่งงานข้ามชาติ (ชาย โปธิสิตา, 2552, น.6) โดยผู้ผลิตละครโทรทัศน์ใช้การการติดตั้งความหมายผ่านองค์ประกอบการเล่าเรื่องที่กำหนดแก่นความคิดเกี่ยวกับรูปแบบครอบครัวที่จำแนกออกมาเป็นตัวละครที่เป็นสมาชิกในครอบครัว จึงเป็นการเลือกที่จะพูดถึงความจริงบางด้านที่ผู้ผลิตต้องการประกอบสร้างความจริงให้กับ “ครอบครัว” นั่นเอง แม้ว่าภาพครอบครัวที่ปรากฏในละครโทรทัศน์บางครั้งจะเป็นการสะท้อนให้เห็นสภาพบ้าน ที่ใหญ่โต พาหนะ วัตถุเครื่องเรือนตกแต่งบ้าน ข้าทาสบริวาร การประกอบอาชีพของตัวละครที่แสดงให้เห็นถึงฐานะทางเศรษฐกิจและการได้รับการยกย่องจากสังคม มีการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย ในการจับจ่ายซื้อของราคาแพงในห้างสรรพสินค้า รับประทานอาหารหรู โดยไม่ต้องสนใจฐานะทางเศรษฐกิจ และสภาพความเป็นอยู่ของผู้ที่มีฐานะยากจนอาจจนมากเกินจากความเป็นจริงซึ่งการสะท้อนนั้นมีบางส่วนที่เป็นจริง ขณะที่ส่วนหนึ่งมีการประกอบสร้างความหมายภาพครอบครัวในละครโทรทัศน์ที่เกินจริงและเป็นการสร้างความหมาย “ครอบครัว” ที่เป็นเรื่องทางวัฒนธรรมให้กลายเป็นเหมือนกับภาวะทางธรรมชาติ ซึ่งฮอลล์ (Hall, 1997, p.263) ได้กล่าวถึงภาพแบบฉบับว่า ภาพแบบฉบับมีลักษณะของการสร้างจินตนาการ โดยถูกผลิตขึ้นจากภาคปฏิบัติการภาพแบบฉบับที่เลือกสร้างความจริงเป็นเพียงครั้งเดียว ขณะเดียวกันกลับเลือกที่จะไม่ได้พูดถึงความเป็นจริงส่วนอีกครั้งหนึ่งที่เหลือ คือ ความหมายระดับลึก (deeper

meaning) ซึ่งถือเป็นการก่อตัวของอำนาจในรูปแบบของการครองการเป็นเจ้าความคิดและวาทกรรม (hegemonic and discursive) ที่เกิดขึ้นอยู่ในวัฒนธรรม การผลิต ความรู้ จินตนาการ และภาพตัวแทน รวมถึงการสร้างภาพแบบฉบับให้กับบุคคลที่มีอำนาจ (the subject of power) และภาพแบบฉบับของบุคคลที่อยู่ใต้อำนาจ (subjected)

(2) กลยุทธ์การสร้างภาพแบบฉบับ (stereotype) ราวกับเป็นภาวะทางธรรมชาติที่ผู้ผลิตคทอนรูปแบบครอบครัว ในการเน้นว่าลักษณะครอบครัวที่สมบูรณ์ คือ ครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย ซึ่งยอมรับกันว่าเป็นครอบครัวที่ครบองค์ประกอบอย่างน้อย คือ พ่อ-แม่-ลูก เป็นครอบครัวที่มีบรรยากาศอบอุ่น และเป็นครอบครัวที่มีความสุข ตามโครงสร้างครอบครัวในอุดมคติ ซึ่งลูกได้รับการทำหน้าที่จากพ่อและแม่อย่างครบถ้วน มีความอบอุ่นในครอบครัวมากกว่าครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ หรือครอบครัวอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ครอบครัวเดี่ยวหรือครอบครัวขยายตามเกณฑ์การเล่าเรื่องและการประกอบสร้างความจริงด้วยภาพ (ฉาก) เสียง โครงสร้าง แก่นของเรื่อง และตัวละคร เป็นการสร้างความหมาย

(3) กลยุทธ์การสร้างความเป็นอื่น เป็นการสะท้อนความแตกต่างของลักษณะของครอบครัวด้วยการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างตัวละครที่เป็นสมาชิกครอบครัวในละครโทรทัศน์ที่มีความแตกต่างกันในครอบครัวที่สมบูรณ์และครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ผ่านองค์ประกอบการเล่าเรื่องของละครโทรทัศน์

ทั้งนี้เป็นการเข้ารหัสภาพตัวแทนในลักษณะของการกระทำซ้ำ ให้เป็นภาพตัวแทนที่ติดตั้งไว้ราวกับเป็นธรรมชาติเสมือนเป็นภาพสะท้อน โดยมีลักษณะการกีดกัน แบ่งแยก การจัดลำดับชั้น และการให้คุณค่าแบบลำเอียง ทำให้ความหมายทางวัฒนธรรมกลายเป็นเรื่อง “ความจริงที่เป็นหนึ่งเดียว” (objective truth) (Moore อ้างถึงใน นฤพนธ์ คิววิเศษ, 2545, น.32)

(4) กลยุทธ์การผนวกความหมาย (Inclusion) และกีดกันความหมายอื่นออกไป (exclusion) เป็นกลยุทธ์ติดตั้งความหมายหลักที่ผู้ผลิตละครโทรทัศน์ใช้ในการสร้างความหมายครอบครัวในเรื่องรูปแบบครอบครัวที่สมบูรณ์ซึ่งประกอบสร้างสัมพันธ์ภาพในครอบครัวดีกว่าครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ ที่มีสถานภาพสมรสหย่า/แยก/ม่าย และในเขตเมืองมีสัมพันธ์ภาพในครอบครัวน้อยกว่าเขตชนบท และการประกอบอาชีพที่ไม่มั่นคงและมีฐานะยากจน มีความอ่อนแอของครอบครัวมากกว่าประชากรครอบครัวกลุ่มอื่น ๆ การใช้อำนาจในครอบครัวจากสามีหรือพ่อ และจากญาติผู้ใหญ่ระดับปู่ย่า ตายาย รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและทัศนคติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสังคม เช่น การเกิดพฤติกรรมความฟุ่มเฟือย การเปลี่ยนแปลงหรือถดถอยลงของค่านิยมทางศาสนา จริยธรรม ค่านิยมที่ควรปฏิบัติ ตลอดจนความมีจิตอาสา อันมีผลต่อระดับความบกพร่องของบทบาทและหน้าที่ของครอบครัว

ทั้งนี้เป็นการสร้างภาพตัวแทนเพื่อให้เกิดเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะครอบครัวที่พึงประสงค์และครอบครัวที่ไม่พึงประสงค์ของสังคมไทย ซึ่งเชื่อมโยงกับมิติเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ตามอุดมการณ์ศักดินา อุดมการณ์ทุนนิยม อุดมการณ์ทางเพศ และอุดมการณ์การใช้ความรุนแรง

จากกลยุทธ์ที่ได้กล่าวมาข้างต้น คือ กลยุทธ์การทำให้เห็นความจริงเพียงบางส่วน กลยุทธ์การสร้างภาพแบบฉบับ กลยุทธ์การสร้างความเป็นอื่น และกลยุทธ์การผนวกความหมายและกีดกันความหมายอื่นออกไป ซึ่งเป็นกลยุทธ์ที่ผู้ผลิตสามารถสร้างความหมายของครอบครัวให้เป็นไปตามที่ตนเองต้องการ หรือเป็นการขอขมจากการมีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ และการความสร้างหมายจากกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมผ่านภาษา ให้เป็นปรากฏการณ์ปกติของมนุษย์ในสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่นในสังคม แต่ในแง่การสื่อสาร โดยเฉพาะการสื่อสารมวลชน สื่อมวลชนกลายเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการใช้สัญลักษณ์และสัญลักษณ์ต่าง ๆ และสื่อมวลชนเป็นผู้มีอิทธิพลในการผูกติดความหมายให้กับสัญลักษณ์ที่ใช้ สื่อมวลชนจึงกลายเป็นตัวแทนของผู้มีอำนาจในสังคมที่กำหนดความหมายและความจริง ด้วยการถ่ายทอดหรือผลิตซ้ำต่อความหมายบางอย่างจนกลายเป็นความจริงทางสังคมที่ยอมรับ แม้ว่าความจริงนั้นจะไม่สอดคล้องตรงกับความจริงที่แท้จริงก็ตาม (สมสุข หินวิมาน, 2548, น.212)

ทั้งนี้การสร้างชุดรหัสความหมายหลักของผู้ส่งสารหรือผู้ผลิตรายการละครโทรทัศน์ในมิติต่าง ๆ ดังกล่าว ส่วนหนึ่งเป็นการสะท้อนลักษณะครอบครัวที่เป็นจริง แต่ส่วนใหญ่ยังเป็นการให้ความหมายจากการประกอบสร้างของสื่อมวลชน ที่สามารถสร้างความเป็นจริงว่าอะไรเป็นอะไร โดยการสร้างภาพเหมารวมให้กับเราจนเราเชื่อว่าโลกแห่งความเป็นจริงนั้นเป็นอย่างที่เราได้เห็น ได้ฟังในสื่อ เราเกิดความเชื่อว่า “ใครๆ ก็เป็นอย่างนี้ / ทำอย่างนี้ / คิดอย่างนี้ / ชอบอย่างนี้ ฯลฯ กันทั้งนั้น” ทั้ง ๆ ที่บางครั้ง ความเป็นจริงรอบตัวเราไม่ได้เป็นอย่างนั้นเสมอไปตามสิ่งที่ตนรับรู้ผ่านสื่อที่สะท้อนให้คนส่วนใหญ่มักจะรู้สึกหรือคิดว่า ภาพครอบครัวที่เห็นในสื่อ นั้นเป็นความจริงล้วนๆ ไม่ได้ผ่านการปรุงแต่งด้วยมุกตลก การตัดต่อภาพหรือการเลือกนำเสนอ (แต่เรื่องไม่ดีหรือความขัดแย้ง) ยิ่งถ้าเป็นเรื่องไกลตัว สื่อก็ยังสามารถผูกขาด ความเป็นจริงได้มากยิ่งขึ้นเพราะเราไม่มีโอกาสหรือไม่มีความรู้พื้นฐานมากพอจะตรวจสอบความเชื่อนั้น ผู้ผลิตสารหรือสื่อจึงมีอำนาจในการครอบงำกรอบความคิดหรือเกิดการครอบงำทางอุดมการณ์ (hegemony) สื่อสร้างอิทธิพลครอบงำผู้รับสารผ่าน 2 กระบวนการด้วยกัน คือ (กวี คงภักดีพงษ์, 2547, น.46-47)

กระบวนการแรก สื่อกำหนดนิยามต่าง ๆ ว่าอะไรเป็นอะไร อะไรสำคัญ และอะไรควรจะมีทำที่ยังไงให้เราผ่านทาง

(1) การนำเสนอซ้ำซาก ซึ่งช่วยตอกย้ำว่า “นี่คือความจริงโดยมิได้ปรุงแต่ง” เมื่อสื่อบอกเราครั้งแล้วครั้งเล่าด้วยวิธีการต่าง ๆ มีงานวิจัยบอกให้รู้ว่าความซ้ำซากสามารถกำหนดได้ แม้แต่รสนิยมของคน โดยการกำหนดคุณค่า/ความหมายของสิ่งต่างๆ

(2) นิยามว่าอะไรเป็นอะไรยังได้มาผ่านทางการเรียบเรียงลำดับเหตุการณ์ การให้เหตุผลประกอบเรื่องราวและการคัดเลือกข้อมูล

(3) การให้หรือเน้นความสำคัญของเรื่องต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้รับรู้สึก ว่า อะไรบ้างที่ควรใส่ใจและให้ความสำคัญ

(4) ท่าทีและน้ำเสียงที่ใช้ในการพูดถึงเรื่องนั้นก็มีส่วนอย่างมากในการกำหนดท่าทีและทัศนคติของผู้รับสาร

(5) เทคนิคที่ใช้กำหนดหรือควบคุมประเด็นและทิศทางความสนใจ ความรู้สึก และหรือทัศนคติ อย่างเช่นการใช้มุมมองและดนตรีประกอบ

กระบวนการที่สอง ทำให้สื่อมีความสามารถในการครอบงำความคิด ได้แก่ การกำหนดคุณค่าและความหมายของสิ่งต่างๆ (อาจเรียกว่าการ “ตีตรา” หรือ “ติดป้าย” หรือ “หมายหัว” ก็ได้) โดยการ

(1) สร้างความคิดเชื่อมโยงระหว่างสิ่งนั้นกับสิ่งอื่น สื่อสามารถ “ฝึก” เราให้เชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกันโดยการนำเสนอ 2 สิ่งคู่กันครั้งแล้วครั้งเล่า จนเรานึกถึงอะไรบางอย่างขึ้นมาทันทีที่เราอยาก “งามอย่างมั่นใจ” อยากมี “คุณค่าที่คู่ควร” หรืออยากเป็น “คนรุ่นใหม่” ฉันทก็ได้แต่หวังว่าทุกคนจะอยาก “ทำดีเพื่อพ่อ” ทุกครั้งที่เห็น “รูปที่มีอยู่ทุกบ้าน” ได้จริง ๆ

(2) สร้างเกณฑ์ทางวัฒนธรรมว่าอะไรไปได้กับอะไร

(3) สร้างความน่าเชื่อถือและคล้อยตามผ่านผู้ที่มีภาพลักษณ์เป็น “ผู้เชี่ยวชาญ” “ผู้มีรสนิยม” และหรือ “ผู้ที่รู้จริง”

ดังนั้นภาพครอบครัวยุคใหม่ในละครโทรทัศน์จึงเป็นภาษาที่แสดงถึงการให้ความหมายของครอบครัวตามความตั้งใจของผู้ส่งสาร (intentional approach) โดยภาษาเหมือนกับภาษาที่สะท้อนโลกความจริง หรือภาษาทำงานโดยสะท้อนหรือเลียนแบบความจริง (reflecting or imitating) ที่มีความเชื่อพื้นฐานว่า ผู้พูดหรือผู้เขียนคือ ผู้ที่กำหนดความหมายต่อโลกความจริงผ่านการใช้ภาษา และแสดงถึงความตั้งใจของผู้ผลิตสาร ซึ่งภาษาเป็นเรื่องของการสื่อสารที่มีกระบวนการเข้ารหัสความหมายร่วมกัน (shared codes) ซึ่งตามทฤษฎีภาษาศาสตร์แนวภาพสะท้อน (reflectionism) เชื่อว่าความจริงเคยมีอยู่/มีอยู่แล้ว (the truth is out there) และภาพ/การสื่อสารก็คือกระจกส่องให้เราเห็นความจริงนั้น ๆ ตามแบบที่เป็นจริง ขณะที่ทัศนะต่อภาพและภาพตัวแทนของสำนักวัฒนธรรมศึกษา ได้รับอิทธิพลจากแนวทางของทฤษฎีปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) ที่เชื่อว่าภาพตัวแทน

มิใช่การสะท้อน/เลียนแบบ/ค้นพบ หากแต่เป็นการประกอบสร้างส่วนเสี้ยวหนึ่งของโลกความเป็นจริง หรือที่รู้จักกันในชื่อของแนวคิดเรื่อง “การประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคม (social construction of reality)” ด้วยเหตุนี้ สำนักวัฒนธรรมศึกษาจึงมักตั้งคำถามว่าสิ่งต่าง ๆ หรือความหมายต่าง ๆ ในโลกนี้ ถูกสร้างภาพขึ้นมาได้อย่างไร ผ่านสัญญาณที่เป็นเสียง ตัวอักษร วัตถุ รูปภาพ หนังสือ คลื่นโทรทัศน์ และ สื่อต่าง ๆ ใดอย่างไร ซึ่งความจริงของสังคมนั้นเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมา และภายในฐานะของระบบหนึ่งเกี่ยวกับการเป็นตัวแทน คือศูนย์กลางในการสรรสร้างดังกล่าว ภาษาไม่ใช่เป็นเรื่องธรรมชาติ หรือเป็นกลาง แต่มันได้นำพาคุณค่าบางอย่างมาด้วยกันกับมันเสมอ

ละครโทรทัศน์เป็นผลงานหนึ่งของสื่อสารมวลชน ซึ่งเป็นแหล่งกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมอาศัยสัญลักษณ์ (symbols) ที่เป็นตัวแทนของประสบการณ์โดยตรง การมีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์สามารถสร้างการเรียนรู้ สร้างความหมายต่อสิ่งต่าง ๆ ให้เกิดการรับรู้ สัญลักษณ์เป็นตัวกลางและเชื่อมโยงประสบการณ์และความหมายให้กับผู้รับสาร และการให้ความหมายจะขึ้นอยู่กับบริบท โดยเฉพาะบริบททางวัฒนธรรม (cultural context) ที่มีความสำคัญมากที่สุด ได้แก่ ระบบความเชื่อ ค่านิยม ธรรมเนียมปฏิบัติทุกอย่าง เป็นต้น เนื่องจากบริบททางวัฒนธรรมไม่เพียงแต่จะเป็นตัวกำหนดความหมายของตัวบทหรือเนื้อหาสาระที่ส่งไปเท่านั้น แต่ยังเป็นตัววางกฎเกณฑ์ทั้งหมดที่เกี่ยวกับการตีความหมายนั้นด้วย ซึ่งถือว่ามนุษย์ได้ผ่านกระบวนการจัดเกลาทางสังคมตามระบบโครงสร้างของสังคมจึงก่อให้เกิดความหมายร่วมทางสังคม และคลังความรู้ทางสังคมจะกำหนดมาตรฐานของบทบาทที่ขึ้นมากำกับสมาชิกในสังคม

ด้วยเหตุนี้ภาพตัวแทนจึงเป็นการผลิตความหมายและแนวคิดต่าง ๆ ในรูปแบบของภาษาซึ่งเก็บสะสมไว้ในจิตของมนุษย์ และเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการผลิต และแลกเปลี่ยนความหมายระหว่างสมาชิกร่วมวัฒนธรรมเดียวกัน (ฮอลล์, 1997, น.24-25) นอกจากนี้ภาพตัวแทนมีการก่อรูปความสัมพันธ์กับอำนาจ ที่เป็นอำนาจของภาพตัวแทน (power of representation) ที่ต้องพิจารณาถึงอำนาจในการกำหนดและจัดหมวดหมู่ (classify) รวมถึงอำนาจในการอธิบายความหมายโลกรอบตัว และการแสดงออกซึ่งอำนาจเชิงสัญลักษณ์ (exercise of symbolic power) ที่ดำรงอยู่ในภาคปฏิบัติการของภาพตัวแทน ทั้งหมดนี้ถือว่าเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจในขอบเขตของภาพตัวแทน และการได้มาของความหมายเมื่อแต่ละคนอ่านจากบริบทของตน ซึ่งอาจเกิดจากการต่อต้านหรือเชื่อมโยงเข้ากับสิ่งอื่น โดยทุกคนสั่งสม (accumulate) ความหมายจากตัวแทนและสื่อที่มีหลากหลายทุกคนอาจมองเห็นปฏิบัติการภาพตัวแทนที่เกิดในลักษณะของการกระทำซ้ำ (repeated) จากตัวบทหนึ่งหรือภาพตัวแทนหนึ่งไปเกิดซ้ำกับบุคคลอื่น โดยการสั่งสมความหมายตัดขวางตัวบทที่แตกต่างกัน (ฮอลล์, 1997, น.259)

ฉะนั้นภาพครอบครัวในละครโทรทัศน์ได้เข้ารหัสความหมายของครอบครัวในเรื่องรูปแบบต่าง ๆ ของครอบครัวที่ผู้ผลิตรายการละครโทรทัศน์ยังไม่ได้สะท้อนความเป็นจริงของมิติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับความหมายครอบครัวในรูปแบบและลักษณะครอบครัวแบบต่าง ๆ ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม และยังคงมีการประกอบสร้างภาพครอบครัว รวมทั้งอุดมการณ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวให้ดำรงอยู่ต่อไป ไม่ว่าจะเป็นอุดมการณ์เพศสภาพ อุดมการณ์การใช้ความรุนแรง และอุดมการณ์ทุนนิยม จากการ “ผลิตและผลิตซ้ำ” (production and reproduction) เพื่อสืบทอดเป็นความหมายหลักแก่ผู้รับสาร โดยสร้างความหมายครอบครัวผ่านภาษาเหมือนกับเป็นภาพสะท้อนโลกความจริง (reflective approach) เป็นภาพสะท้อนที่ถ่ายทอดยังผู้รับสารในสังคมตามความคิดเห็นของผู้ผลิตสื่อ

ทั้งนี้ผู้รับสารหรือผู้ชมละครโทรทัศน์อาจมีการถอดรหัสความหมายครอบครัวส่วนใหญ่ออกคล้อยกัน เนื่องจากมีประสบการณ์ มุมมอง (world views) และองค์ความรู้ที่สะสมมาในสังคมไม่ต่างกัน แต่ผู้รับสารที่มีประสบการณ์ครอบครัวต่างกันอาจถอดรหัสความหมายครอบครัวในลักษณะที่ต่อรองหรือขัดแย้งกับการที่ละครโทรทัศน์สืบทอดสัญลักษณ์ความหมายของครอบครัวในสังคมไทยที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงในปัจจุบัน ในลักษณะภาพแบบฉบับตามอุดมการณ์ในอดีต ซึ่งแสดงถึงความเหลื่อมล้ำทางสังคม บทบาทการใช้อำนาจทางเงินตรา อำนาจทางจิตใจ และอำนาจทางกายภาพ รวมถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ โดยเฉพาะความแตกต่างทางสังคมของผู้หญิงและผู้ชาย ซึ่งละครโทรทัศน์ส่วนใหญ่ยังคงตกย้ำในมุมมองดังกล่าวว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดา

จากการเข้ารหัสความหมายในตัวบทละครโทรทัศน์เกี่ยวกับของครอบครัวในหลายมิติ ได้แก่ รูปแบบครอบครัว สภาพครอบครัว ค่านิยมครอบครัว และหน้าที่ของครอบครัว ที่มีการสะท้อนและประกอบสร้างภาพครอบครัว ซึ่งได้ข้อสรุปสำคัญคือ

1) ละครโทรทัศน์ได้สะท้อนภาพครอบครัวที่หลากหลาย ละครโทรทัศน์ได้นำเสนอรูปแบบครอบครัวที่มีความหลากหลาย มีสภาพครอบครัวที่แตกต่างทางฐานะความเป็นอยู่และบรรยากาศภายในครอบครัวที่แสดงถึงความอบอุ่นของครอบครัวมากน้อยต่างกัน มีค่านิยมในครอบครัวแต่ละกลุ่มสมาชิกครอบครัวที่บ่งบอกความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน และหน้าที่ของครอบครัวตามสถานภาพของบุคคลที่พึงปฏิบัติต่อครอบครัว ซึ่งละครโทรทัศน์ได้สะท้อนและประกอบสร้างลักษณะของครอบครัวตามอุดมคติและครอบครัวในชีวิตจริง ในลักษณะของการเป็นภาพสะท้อนและภาพตัวแทนได้อย่างกลมกลืนกัน นั้นแสดงให้เห็นว่า โลกความจริงนั้นมิภาพครอบครัวที่มีความหลากหลาย เนื่องจากทุกคนเกิดมาอยู่ครอบครัวของตนในรูปแบบต่าง ๆ กัน ทั้งครอบครัวที่มีความสุขและความอบอุ่น หรือครอบครัวที่มีปัญหา ซึ่งบุคคลได้รับเป็นประสบการณ์

ตรงมาเชื่อมโยงกับรูปแบบครอบครัวที่อยู่ในละครโทรทัศน์ ทำให้เกิดการเรียนรู้ทางอ้อมจากเนื้อหาที่ละครโทรทัศน์นำเสนอในบางกรณีที่ประสบการณ์ในชีวิตครอบครัวไม่เคยประสบมาก่อน เพื่อที่จะได้เป็นข้อเตือนใจและแง่คิดให้ปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามวิถีทางที่ควร รวมทั้งเป็นการขยายโลกแห่งประสบการณ์ด้วยว่านอกจากครอบครัวแบบตัวเองแล้ว ยังมีครอบครัวแบบอื่น ๆ อีก

2) ละครโทรทัศน์ได้ประกอบสร้างอุดมคติของครอบครัว ละครโทรทัศน์ได้นำเสนอลักษณะอุดมคติหลักของแต่ละครอบครัวในตอนท้ายว่า ไม่ว่าจะเป็นครอบครัวที่มีโครงสร้างที่เป็นครอบครัวที่สมบูรณ์หรือครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ในรูปแบบใดก็ตาม ถ้าครอบครัวนั้น ๆ มีค่านิยมของครอบครัวที่ถือได้ว่าปราศจากชนชั้น ซึ่งทุกชนชั้นต่างยอมรับในค่านิยมเช่นนี้ แสดงให้เห็นว่าละครโทรทัศน์ได้ ประกอบสร้างอุดมการณ์ครอบครัวแบบชนชั้นกลาง ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของสังคมไทย ที่มักจะได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากกลุ่มชนชั้นนายทุนมาใช้ เพราะสภาวะแวดล้อมและการประกอบอาชีพของคนกลุ่มนี้มักจะใกล้ชิด ขึ้นต่อ และต้องเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของกลุ่มทุนต่าง ๆ พลังของชนชั้นกลางจึงกระจัดกระจาย เปลี่ยนแปลงความคิดเห็นไปได้ง่าย ภายในระยะเวลาอันสั้นก็อาจจะเปลี่ยนเป็นตรงกันข้าม ทำให้ทั้งจุดยืน ทศนะ และวิธีการ ของชนชั้นกลางในสังคมไทยมีความหลากหลาย แตกต่าง เบี่ยงเบน ไม่มีความแน่นอน ประกอบกับความเชื่อมั่นตนเองในระดับสูง ทำให้บางครั้งก็มีอคติส่วนตัวแฝงอยู่ในแนวความคิดและการตัดสินใจ ในการกระทำหน้าที่ต่อสมาชิกของครอบครัวตามบรรทัดฐานทางสังคม โดยไม่ใช้อำนาจหน้าที่นั้นแสดงความรู้สึกในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นทางกาย วาจา และจิตใจ ได้แก่ การให้ความรักและความเข้าใจ การให้เกียรติ ความซื่อสัตย์ ความอดทนอดกลั้น ความเมตตากรุณา ความกตัญญู ความเคารพเชื่อฟัง ความสามัคคี และความช่วยเหลือเกื้อกูลกันกับสมาชิกในครอบครัว สิ่งเหล่านี้ถือเป็นสิ่งที่สามารถส่งผลให้ครอบครัวมีความสุขสงบได้ ในทางตรงข้ามถ้าสมาชิกครอบครัวไม่สามารถมีค่านิยมและกระทำหน้าที่ตามบรรทัดฐานทางสังคมได้หรือใช้อำนาจรุนแรงต่อสมาชิกในครอบครัว จะทำให้เกิดผลกระทบในทางลบต่อครอบครัวนั้น ๆ หรือครอบครัวมีการแตกแยกปราศจากความสุขสงบของทุกคนในครอบครัว และจำเป็นที่สมาชิกในแต่ละครอบครัวจะต้องมีค่านิยมหรือคุณค่าเหล่านี้เป็นเครื่องผูกครอบครัวของตนไว้ให้มั่นคงนั่นเอง

นั่นคือละครโทรทัศน์ได้มีบริบทหรือเนื้อหาที่นำเสนอรูปแบบครอบครัวที่มีสภาพครอบครัว ค่านิยมครอบครัว และหน้าที่ของครอบครัวที่สะท้อนตามความเป็นจริงของสังคมขณะเดียวกันบริบทในละครโทรทัศน์ได้ประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคมเกี่ยวกับครอบครัวในอุดมคติของชนชั้นกลางที่มีความเปราะบางเปลี่ยนแปลงง่ายตามอุดมการณ์แบบทุนนิยม อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ อุดมการณ์การใช้ความรุนแรงในครอบครัว จากการผลิตซ้ำและตอกย้ำความหมายครอบครัวในละครโทรทัศน์

ส่วนผลการศึกษาวิเคราะห์การถอดรหัสความหมายภาพครอบครัวของผู้ชมละครโทรทัศน์มีการสะท้อนและประกอบสร้างภาพครอบครัว ดังนี้

1) ผู้ชมละครโทรทัศน์ได้ออกรหัสความหมายภาพครอบครัวในละครโทรทัศน์ที่ได้สะท้อนและประกอบสร้างภาพครอบครัวจากการเปรียบเทียบกันกับลักษณะของครอบครัวตนเองตามความสอดคล้องกับประสบการณ์ของตน ตามความสมจริงของภาพครอบครัวที่ปรากฏในละครโทรทัศน์ และตามบรรทัดฐานของครอบครัวในอุดมคติ จึงทำให้มีการถอดรหัสความหมายในทิศทางที่ต่างกัน คือ แบบสอดคล้อง แบบต่อรอง และแบบขัดแย้ง

2) ผู้ชมละครโทรทัศน์ที่มีโครงสร้างของครอบครัว ทั้งรูปแบบครอบครัว สภาพครอบครัว ที่ต่างกัน ได้ออกรหัสความหมายถึงการที่จะทำให้ครอบครัวที่มีสภาพโครงสร้างครอบครัวที่ไม่เหมือนกันให้เกิดความอบอุ่น มีความสุข ที่สำคัญคือ การที่สมาชิกครอบครัวมีค่านิยมและการทำหน้าที่ของครอบครัวตามบรรทัดฐานของสังคม

3) ผู้ชมละครโทรทัศน์ได้ให้ความหมายของครอบครัวว่าจากการที่ได้รับรู้จากละครโทรทัศน์สถาบันครอบครัวมีความสำคัญต่อสมาชิกในครอบครัวหลายประการ ได้แก่

(1) สถาบันครอบครัวเป็นแหล่งพักพิง ไม่ว่าจะอยู่ในกลุ่มครอบครัวแบบใด คือ กลุ่มสามี-ภรรยา กลุ่มพ่อแม่/ผู้ใหญ่-ลูก/เด็ก และกลุ่มพี่-น้อง ต่างก็อยู่ในครอบครัว ที่ทำหน้าที่ด้านความเป็นอยู่ที่ดีให้สมาชิกในครอบครัวตามวัฏจักรการเกิด ให้การเลี้ยงดู สามารถพักพิงได้ทั้งทางกายและจิตใจ ปกป้องภัยอันตราย สร้างคุณภาพชีวิตแก่สมาชิกแต่ละคน และมีความสุขจากการทำหน้าที่ตามบรรทัดฐานของสังคม แม้ว่าสมาชิกในครอบครัวจะขัดแย้งกันบ้าง แต่สุดท้ายควรที่จะคำนึงถึงสิ่งที่เหมาะสมในการให้ความรัก ความเข้าใจ ความอดทน ความสามัคคี ความเมตตา กรุณา การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ตามกรอบของศาสนา

(2) สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกสุดของการขัดเกลาทางสังคม ครอบครัวมีหน้าที่หลักนอกจากการเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่แล้ว ครอบครัวยังเป็นแหล่งบ่มเพาะหรือปลูกฝังการเรียนรู้ทางสังคมให้แก่สมาชิกในครอบครัว ด้วยการเป็นแหล่งถ่ายทอดองค์ความรู้ การฝึกฝน และการอบรม ให้สมาชิกได้เรียนรู้ระเบียบสังคมทั้งอย่างเป็นทางการ (formal) ในสถาบันการศึกษา และอย่างไม่เป็นทางการ (informal) คือ การอบรมสั่งสอนจากประสบการณ์ สิ่งที่ได้รับรู้และเรียนรู้มาก่อน สร้างคนให้รู้จักบทบาทในสังคม ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้คนรุ่นหลังรับไว้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพสังคมของชนกลุ่มนั้น เด็กที่เกิดและเจริญเติบโตมาจากครอบครัวแบบใด ย่อมได้รับการถ่ายทอดแนวความคิด เจตคติ และพฤติกรรมต่าง ๆ ติดตามจากครอบครัวเดิมไม่มากก็น้อย และนำไปใช้ปฏิบัติในสังคมที่เขาอยู่อาศัย

(3) สถาบันครอบครัวเป็นเป้าหมายทางบุคลิกภาพและคุณลักษณะของสมาชิกทางด้านร่างกาย สังคม อารมณ์ และจิตใจ จากการมีปฏิสัมพันธ์ (interaction) ระหว่างสมาชิกในครัวเรือนเดียวกัน มีการถ่ายโอนค่านิยม ความรู้สึกนึกคิด ทัศนคติ ความเชื่อ ความศรัทธาและวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตจากสมาชิกคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่ง ตลอดจนมีการพักผ่อน นันทนาการ และการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน รวมถึงการเป็นต้นแบบทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวจากสิ่งแวดล้อมภายในครอบครัวไม่ว่าจะเป็นทางบวกหรือทางลบ ซึ่งมีผลโดยตรงต่อการแสดงบทบาททางสังคมของสมาชิกในสถาบันอื่น ๆ ต่อไป และช่วยเอื้ออำนวยให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตหรือลักษณะการดำเนินชีวิตของสมาชิกในครอบครัวให้ได้มีคุณภาพ

6.3 ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิเคราะห์การเข้ารหัสความหมายครอบครัวของละครโทรทัศน์และการถอดรหัสความหมายครอบครัวของผู้รับสาร ผู้วิจัยขอจำแนกข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยในด้านวิชาการ ด้านสังคม และด้านนโยบาย รวมทั้งข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1) ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

(1) ด้านวิชาการ สื่อมวลชนมีแนวโน้มที่จะประกอบสร้างการนำเสนอภาพของโลก ภาพของสังคม ภาพของบุคคล และภาพของเหตุการณ์ที่เบี่ยงเบนไปจากความเป็นจริงอยู่ตลอดเวลา ในลักษณะภาพที่มีความสำคัญและภาพที่เป็นแบบฉบับ ปฏิบัติการภาพตัวแทนที่เกิดในลักษณะของการกระทำซ้ำ (repeated) จากตัวบทหนึ่งหรือภาพตัวแทนหนึ่งไปเกิดซ้ำกับบุคคลอื่น โดยการทำให้เป็นธรรมชาติซึ่งเป็นกลยุทธ์ของภาพตัวแทน ในลักษณะของภาพแบบฉบับ (stereotype) ที่เลือกสร้างความจริงเป็นเพียงครั้งเดียว เป็นกลยุทธ์ของการแบ่งแยกให้เห็นความแตกต่าง (strategy of splitting) ระหว่างสิ่งปกติที่ทุกคนยอมรับกับการกันสิ่งที่ผิดปกติและไม่เป็นที่ยอมรับออกไปจากสังคม ซึ่งภาษาไม่ได้ทำงานเหมือนกับกระจกแต่ปฏิบัติการของภาพตัวแทนได้ประกอบสร้างความหมายขึ้นมา (constructed through signification) หรืออีกนัยหนึ่งการประกอบสร้างนั้นถือเป็นการใช้ภาษาพูดถึงสิ่งต่าง ๆ ผ่านระบบความหมายหรือใช้ภาษาเป็นภาพตัวแทนในการสื่อสารกับบุคคลอื่น

ดังนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญในเชิงวิชาการที่จำเป็นต้องมีการศึกษา ติดตาม ตรวจสอบ การถ่ายทอดความหมายของสื่อที่สะท้อนและประกอบสร้างแง่มุมต่าง ๆ ของสังคม ตามมิติต่าง ๆ ขององค์ประกอบความหมายครอบครัว อัตลักษณ์ของตัวละครที่ถูกนำเสนอบทบาทหน้าที่ของสมาชิกครอบครัวในละครโทรทัศน์ ที่ควรส่งเสริมและสนับสนุนการดำรงอยู่อย่างเหมาะสมของครอบครัว โดยละครโทรทัศน์นั้นที่มีเนื้อหาที่สร้างสรรค์สังคมในทางที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมที่เป็นจริง

(2) ด้านสังคม ด้วยเหตุที่ความรู้ของมนุษย์มีที่มาจากประสบการณ์ตรงและประสบการณ์ผ่านสื่อ จึงส่งผลให้ “ความเป็นจริง” (reality) หรือ “ความรู้” (knowledge) ตามความคิดของคนในแต่ละสังคมมีความแตกต่างกันออกไปตามประสบการณ์หรือแบบแผนการปฏิบัติของสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ เนื่องจากอยู่ในบริบททางวัฒนธรรม (cultural context) เดียวกัน

ดังนั้นผู้รับสารควรนำสิ่งที่ประ โยชน์จากละคร โทรทัศน์ที่มีการผลิตซ้ำและแพร่กระจาย จากลักษณะที่พึงปฏิบัติต่อสมาชิกในครอบครัวและต่อทางสังคม นั่นคือนอกจากการดูเพื่อความบันเทิงแล้ว ผู้รับสารควรเลือกและพิจารณาว่าสารส่วนไหนเป็นสารที่ดีและมีประโยชน์ต่อตนเอง เช่น การสร้างจินตภาพ การตอกย้ำ และปรามสิ่งควรกระทำหรือไม่ควรกระทำ รวมทั้งวิธีการแก้ไขความขัดแย้งอย่างเหมาะสมที่ไม่ใช้ความรุนแรง โดยใช้สติปัญญาความรู้และประสบการณ์เป็นตัวจักรสำคัญในการตัดสินใจสำหรับการเลือกปฏิบัติตนตามบรรทัดฐานสังคมหรือกระทำพฤติกรรมเบี่ยงเบน จากการตีความหมายรหัสค่านิยมทางสังคมที่สอดแทรกไว้ในละครโทรทัศน์ นอกจากนี้ควรคำนึงว่าครอบครัวที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาบุคลิกภาพพื้นฐานทัศนคติทางสังคมในครอบครัว เพราะปัจจุบันสื่อมวลชนได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์และมีบทบาทสำคัญในการควบคุมสังคม (social control) และการสังคมประกิด (socialization) ต่อบุคคลในสังคม สื่อมวลชนจึงส่งผลกระทบต่อบุคคลในด้านการเปลี่ยนแปลงความรู้ ความเข้าใจ ความคิดเห็น รวมทั้งพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคลอีกด้วย

(3) ด้านนโยบาย ความรู้ของมนุษย์มีที่มาจากประสบการณ์ตรงและประสบการณ์ผ่านสื่อ จะช่วยกำหนดและตีกรอบให้มนุษย์ “รู้” (know) ว่าควรปฏิบัติตนเช่นไรตามสถานการณ์ในสังคมหนึ่ง ๆ ดังนั้น “ความรู้” นี้เองจึงเป็นสิ่งที่อธิบายและทำให้มนุษย์สร้างระเบียบแบบแผนในการดำเนินชีวิต ตลอดจนสร้างสถาบันต่าง ๆ ขึ้นมา เพื่อจัดระบบให้พฤติกรรมของสมาชิกดำเนินไปในทิศทางเดียวกับที่สังคมกำหนด โดยเฉพาะสถาบันสื่อมวลชนที่สามารถกำหนดเนื้อหาสาระเพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์และครองความเป็นเจ้าอุดมการณ์ (hegemony) ในการกำหนดกรอบความคิดของผู้รับสาร

ดังนั้นละคร โทรทัศน์จึงควรสะท้อนให้สอดคล้องกับยุคสมัยตามวัฒนธรรม ตามสภาพของสังคม ที่มีความสมเหตุสมผลรองรับอย่างละเอียดทุกด้าน ควรสอดแทรกสาระที่ประโยชน์แก่ผู้ชม ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตรายการละคร โทรทัศน์ โดยเฉพาะผู้ที่ดูแลรายการละครโทรทัศน์ของภาครัฐ เจ้าของสถานีโทรทัศน์ โดยเฉพาะสถานีโทรทัศน์ที่เป็นสื่อสาธารณะเนื่องจากไม่ได้ดำเนินการแบบธุรกิจจึงเน้นที่ประโยชน์ที่ไม่เกิดผลเสียต่อผู้รับสาร และผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ควรมีนโยบายในการผลิตละคร โทรทัศน์ที่สะท้อนหรือประกอบสร้างภาพตัวแทนของมิติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับครอบครัวตามลักษณะครอบครัวรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นจริงในสังคมปัจจุบัน เพื่อให้เป็นสื่อที่

สร้างสรรค์สังคมอย่างเหมาะสมไม่ซ้ำซากขณะที่สังคมเปลี่ยน หลีกเลี่ยงการสร้างภาพแบบฉบับเพื่อ สืบทอดอุดมการณ์เดิมดังที่กล่าวไว้ในด้านวิชาการ เพราะสังคมปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงบริบททาง วัฒนธรรมและอุดมการณ์เดิมเหล่านั้นไปแล้ว อีกทั้งกล่อมเกลาให้ผู้ชมคิดเป็น ให้ทุกกลุ่มคนใน สังคมมีความเสมอภาค มีค่านิยมที่ไม่ทำให้ตนเอง ครอบคร้ว และสังคมเดือดร้อน ฉายภาพนิสัยใฝ่ดี ความสัมฤทธิ์ในชีวิต การฟันฝ่าปัญหาอุปสรรคของตนเองและสังคมในทางที่เหมาะสม ไม่ใช่ความ รุนแรงเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ต้องการ เพื่อให้ทุกกลุ่มคนในครอบคร้วและคนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่าง สงบสุข

2) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

(1) ควรศึกษาการสร้างความหมายครอบคร้วของรูปแบบครอบคร้วในลักษณะต่าง ๆ ในละครโทรทัศน์ที่มีนำเสนอน้อย และครอบคร้วที่มีแนวโน้มจะมีมากขึ้น อาทิ ครอบคร้วที่มีผู้สูงอายุ กับหลาน ครอบคร้วเพศเดียวกัน ครอบคร้วที่อยู่ด้วยกันก่อนแต่งหรือไม่ได้แต่ง เป็นต้น

(2) ควรศึกษาการสร้างความหมายครอบคร้วในมิติต่าง ๆ ในตัวบทของสื่ออื่น ๆ อาทิ สื่อชุมชน สื่อพื้นบ้าน และศึกษาการสร้างความหมายครอบคร้วในด้านที่ยังมีการเข้ารหัสความหมาย น้อย อาทิ การแสดงความรักแก่ลูกหลาน การมีค่านิยมในครอบคร้วที่พึงประสงค์ตามบรรทัดฐานของ สังคม และความสัมพันธ์ระหว่างครอบคร้วกับการถือฤกษ์สังคัม

(3) ควรศึกษาการประกอบการสร้างภาพตัวแทนจากการถอดรหัสความหมายแบบ ต่อรองและแบบขัดแย้งเกี่ยวกับครอบคร้วในมิติต่าง ๆ และบอกถึงสาเหตุหรือความเป็นเหตุเป็นผล ของการกระทำของสมาชิกในครอบคร้ว โดยผ่านการเล่าเรื่องตามองค์ประกอบของละครโทรทัศน์

(4) ควรศึกษาการสะท้อนและการประกอบการสร้างภาพตัวแทนจากการเข้ารหัส ของผู้ผลิตละครโทรทัศน์ในแง่มุมมิติต่าง ๆ ในกลุ่มที่เกี่ยวข้อง อาทิ นโยบายของสถานีโทรทัศน์ เกี่ยวกับละครโทรทัศน์ ผู้เขียนบทละครโทรทัศน์ ผู้ผลิตละครโทรทัศน์ และผู้ชมละครโทรทัศน์ รวมทั้งนักวิชาการด้านการสื่อสาร

(5) ควรศึกษานโยบายของสถานีโทรทัศน์ที่มีรายการละครโทรทัศน์ โดยเฉพาะ สถานีโทรทัศน์ที่มีการผลิตละครโทรทัศน์จำนวนมากในการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ในรูปแบบ ต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมซึ่งจะก่อให้เกิดความสุขที่แท้จริงแก่ตนเองและ ครอบคร้ว รวมทั้งความสุขสงบของสังคมโดยรวม